ДЗВОНИ

ЛІТЕРАТУРНО НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

Ч. 1

1933

ЛЬВІВ

В. ДЯДИНЮК

ДЗВОНИ ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ МІСЯЧНИК

ЗМІСТ:

1-го числа за січень 1933. р.:

	Стр.
Редакція й Адміністрація: На прю! . . .	1— 2
О. Олесь: Ще ранок спить	2
Ми підемо широкими шляхами . .	3
Люблю!	3
Б. І. Антонич: Гімн перед світанням . . .	3— 4
У. Кравченко: Над Йорданом	5— 6
В. Ракочий: Муза (гумореска; перекл. Ант.) . .	6—13
Г. Костельник: Іскри (Світло, Сумніви) . .	13—15
У. Самчук: Волинь (продовження) . . .	15—19
Г. Фереро: Могутність і досконалість в літературі й мистецтві (причини анархії в тих ділянках) переклав М. К.	19—23
В. Миропільський: О. Олесь (з приводу 30-ліття його літературної діяльности)	24—33
Др. В. Кучабський: Вага і завдання Зах.-Укр. Держави серед сил Сх. Европи 1918/19 р.: 3. Взаємовідношення між Зах. Україною і Наддніпрянщиною (продовження)	33—39
Х.: Здалека і зблизька (критичні завваги і рефлєксії)	39—44
Хроніка: Памяті великого вченого (з приводу смерти О. Бальцера) *(В. Заїкин)*. — Остання книжка Бельока *(Біа)*. — „Рідна Мова“. — „Карби“. Стаття про сучасну укр. поезію. — Нові журнали й часописи.	
Є. Ю. Пеленський: Бібліогр. укр. бібліографії — 3 і 4. стр. окладинки	

ПЕРЕДПЛАТА ВИНОСИТЬ:

Річно	18·— зл.
Піврічно	9·— „
Чвертьрічно . . .	4·50 „
Окреме число . . .	1·80 „

ЗА КОРДОНОМ:

Річно	3·00 дол.
Окреме число . . .	0·30 „

В Чехословаччині

Річно	2.50 дол.
Піврічно	1·30 „
Чвертьрічно . . .	0·70 „

В Румунії

Річно	500 леїв
Піврічно	275 „
Чвертьрічно . . .	150 „

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ МІСЯЧНИК

„ДЗВОНИ"

РІЧНИК III (1933)

Зміст III-го річника (1933).

(Арабські числа вказують сторінки журналу).

I. Поезії.

Антонич Б. І.: Гімн перед світанням 3; Поет 53; Над книжкою поезій 53; Надія 98.

Баркас Я.: І сниться село тобі пяне 99; Слів голубих... 280; Садочок, річка 354; Куди тепер мені 436.

Веѕа: Христос Воскрес 98; Херсон 434.

Ґете Й. В.: Пісня мандрівника ніччю (перекл. Т. С.) 502.

Завадович Р.: Акойміти 154; Маніфест весни 155; Лицар чину 211; Dies vitae 211; Сотворення думки 361.

Киднир: Козацький кінь (байка) 155; Голе Ельдорадо 215; Зі спогадів 275.

Кравченко У.: Над Йорданом 5; Ювилятові Б. Лепкому 51; Через Твоє із мертвих воскресення 97; Осяйна хвилина 153; Явися нам 209; Поклін 273; Ти питаєш 353; З Вертепу 489.

Лепкий Б.: Голос надії 54; Вороне чорний 55; Хтось мене кличе 55; У бою кріпко стій 56; На узліссю хатина 56; З поезій 210; Не доторкаймо ран 348; Тиха ніч 428.

Лисянський Б.: З льохів Кремля 215.

Лімниченко В.: Святі 162; Моїй доні 276; Над твоїм кволим духом 426; Товпо! 427.

Олесь О.: Ще ранок спить 2; Ми підемо широкими шляхами 3; Люблю 3.

Печеніг О.: Весна на чужині 162.

Постригач В: Богданові Лепкому 51.

С...ка Марія: Коли було, не знаю 353; По зборах 354.

II. Белєтристика.

Антонич Б. І.: Політик 158.

Джойс Дж.: Евелін (перекл. І. Черкавський) 277.

Заєр Ю.: Самко Птах (перекл. О. О. Дучимінська) 219, 281.

Королева Н.: Молитовник 102; Мумтаз-і-магаль 489.

Костельник Г.: Іскри (Світло 13; Сумніви 14; Зима 100; Шлях великих 101, Квіти для Бога 163; Завтра 163; Закопаний талант 164).
Лепкий Б.: Allegro Patetico 57; Двоє дітей 59; Виїмки з нарису „Моя Вина“ 60; Під Великдень (у виїмках) 63; На Спаса в розі 349.
Лінкольн О. К.: Подружжя (перекл. з англ.) 428.
Марків І.: Контрасти 355.
Матейко К.: Акорди душі 217.
Ракочий В.: Муза (гумореска; перекл. Ант.) 6.
Саламон С.: Буває сестро 102; Лист 102; Свята Іконо 293.
Самчук У.: Волинь 15, 165, 288, 364, 437.
Сірецький Я.: Тризна 435.
Славчик Олєна: Свят-вечір 503.
Чужа Н.: „Мерзость Сенахерибова“ 212.

III. Наукові статті.

Андрієвський А. М.: До інтерпретації поеми Т. Г. Шевченка: „До мертвих живих і ненародж. земляків моїх...“ 119.
Б. П.: Ти й вона 172; „Вістник“ й ідеольогія Д. Донцова (142), 241, 316.
Вендриховський З.: Сумерк матеріялізму (перекл. П. І.) 372.
Ганаусек, Доц. др. Й.: Релігія і медицина (перекл. з чес.) 170.
Добрянський М. Д.: Україна і Польща 226.
Жевуський Т. о.: Начерк відродження катол. думки у світовій літературі 391 (початок гл. в попер. річнику).
Заїкин В.: Памяті великого вченого († О. Бальцер) 44; Між Византією й заходом (з приводу кн. Wl. Zalozieckyj: Gotische Baukunst in Osteuropa) 417; † О. Спіцен 484.
Залозецький В.: Оформлення консервативного світогляду 175; Творча сила позитивних ідей 307; Криза молодої ґенерації 446.
Йордан П.: Квантова механіка та основні проблєми біольоґії і психольоґії (перекл. Др. В. Левицький) 193, 248.
Ісаїв П. м-р.: За уздоровлення людства 384; Серед наукових змагань (10-ліття „Богословії“ і Бог. Акад.) 405; Корінь криз і вихід з них 520.
Католицька Церква в Німеччині і ґітлєризм (перекл. М. К.) 450.
Козак М.: Головні моменти наукової діяльности Б. Лепкого 80.
Кудрик Б. Др.: Йоганнес Брамс 395, 465.
Кучабський В. Др.: Вага і завдання західно-укр. Держави серед сил Схід. Европи на переломі 1918—1919, 33.
Левицький В. Др.: Ріхард Ваґнер 237.
Липинський В.: Релігія і державнотворче життя 114.
Лишкевич С.: Фільмова продукція і комунізм 399; „Між двох сил“ (95 гр. Укр. Біб.) 527.
Лучицький М.: Вплив жидів на сучасне письменство й культуру 514.

Метик Р.: Моє знакомство і переписка з В. К. Липинським 296.
Миропільський В.: О. Олесь 24; Уляна Кравченко 186, 232.
Мицюк О. проф.: Т. Р. Рильський як хлопоман і економіст 253.
Монцібович Р.: Універсалізм Церкви, нація і всесвітний мир 311; Університет і світогляд 545.
Мороа Андре́: Американські прилавки 508.
Папіні Дж.: Пайдократія 507.
Пеленський Є. Ю.: Бібліографія укр. бібліографії 3 і 4 ст. окладинок в ч. ч. 1., 2., 3. і 5., 341, 423, 487; Матеріяли до бібліографії Б. Лепкого 90.
Раковський І.: Ще про Укр. Заг. Енцикльопедію 474.
Ратич В.: Сфери творчости Б. Лепкого 66.
Редакція: На прю! 1; На загрожені позиції 344; Гамлєти чи конквістадори 425; Звідки походить Русь 536.
Смаль-Стоцький С.: Українська мова 128; 180.
Фереро Ґ.: Могутність і досконалість в літературі й мистецтві 19; Чи майбутність належить до комунізму чи капіталізму 117 (обі перекл. М. К.).
Х.: Здалека і зблизька 39, 84, 134; Мазепа і сучасне мазепинство 192; Галичина Піємонтом 264; Хвилина задуми (в другі роковини смерти В. Липинського) 294; На сторожі ідеї 548.
Шелухин С.: Про Укр. Енцикльопедію 409; Про конечну потребу нових пояснень „Кобзаря“ 457; Слова і факти 478, 531; † Проф. К. В. Лоський 551.
Чубатий М.: VII Міжнар. Конгрес істориків та українці 469.

IV. Хроніка.

1. Некрольоґи:

† О. Бальцер (нап. *В. Заїкин*) 44; † о. О. Лешкович-Бачинський 337; † В. Леонтович 555; † К. В. Лоський (нап. *С. Шелухин*) 551; † Р. Метик 554; † О. Спіцен (н. *В. Заїкин*) 484; † о. О. Стефанович 272; † М. Хвильовий 272.

2. Ювилеї:

150-ліття Гр.-кат. Дух. Семинарії 339; 300-ліття смерти М. Смотрицького в Бог. Акад. 559; Ювилей проф. С. Шелухина 556.

3. Обговорені в хроніці видання, статті, письменники й мистці.

Остання книжка Бельока 46; „Рідна Мова“ 47; „Карби“ 47; Стаття про сучасну укр. поезію 47; Нові журнали й часописи 47; Вистава образів паризької групи укр. мистців 201; Гимн на честь Варшави 202; „Діло“ 272; Статути Гр.-кат. Богослов. Акад. 340; „Рідне Слово“ й інші нові журнали 340; Ucrainica 421; Святе Письмо Старого Завіту 486; Дж. Папіні про кат. відродження в Італії 485; Санчо-Панзизм Донцова 556; Український Мора 558; Семінар соціяльної економіки Зак. Укр. 560.

4. Miscellanea:

Веселих Свят 139; Велике Свято Укр. Молоді 139; Відозва Богосл. Наук. Т-ва 140; Укр. Молодь Христові 200; Укр. Дім в Празі 561.

V. Рецензії.

Боцян Й. о. д-р.: о. І. Дольницький — рец. П. Ісаїв 384.
„Вістник" — рец. П. Б. 142, 241, 316.
Zaloziecкyj Wl.: Gotiche Baukunst in Osteuropa — В. Заїкин 417.
Збірник Хліборобської України т. II. 1933 р. 548.
Кархут В.: Гомін з-поза нас. — В. М. Л. 486.
Кисілевська О.: Швайцарія — р. М. Г. 562.
Клунний П. Др.: Les sources du droit international positiv; Закраєвість дипльоматичних осіб — В. Заїкин 206.
Кобець О.: Над безоднею — В. Василевич 265.
К. V.:The Ukranian Church — В. Заїкин 269.
Kudej Z. M.: Horalskà Republika — О. Мицюк 267.
Купчинський Р.: Заметіль III.: У зворах Бескиду — В. Заїкин 331.
Кучабський В. д-р.: Україна і Польща — М. Д. Добрянський 226.
Моріяк Ф.: Тайна Фронтенаків — Б. І. Антонич 149.
Nadraga A. Dr.: Die Rechtslage der unierten Kirche u. d. Union im jetzigen Polen — М. Чубатий 565.
Olbracht I.: Nikola Šuha, loupežník — О. Мицюк 561.
Oriens — В. Заїкин 270.
Пастернак Я Др.: Коротка археол. Зах. Укр. Земель — М. Чубатий 205.
Пеленський Е. Ю.: Б. Лепкий — М. Г. 151.
Попович О. О.: Відродження Буковина — В. Заїкин 333.
Книжки вид. „Світ Дитини" в 1932/33 р. — О. Тарнович 564.
„Укр. Бібліотека" (95 грошова) — С. Лишкевич 527.
Frcek J., Andreeva M., Zaïkyn V., Okunev N.: Posudky — Comtes — rendus (Byzantinoslavica IV 2, 1932) 336.
Филипчак І.: Кульчицький герой Відня — о. Ю. Дзерович 203.
Шелухин С.: Звідки походить Русь — Редакція 536.
Шпільґен Г.: Ти й вона — П. Б. 172.

VI. Ріжне.

Сентенції 59, 60, 63, 66, 90, 95; 113, 116, 164; 247, 274, 276, 295, 315; 363, 390, 405, 423; 506. Студентське життя 152 — Ілюстрація Б. Лепкого 2. ч. — Надіслані книжки і журнали 208; 342. — Нові книжки 3 ст. окл. 10. ч. і 565. — Чорна ліста довжників 565.

З друкарні „Більбос" у Львові, вул. Японська 7. Тел. 14-78.

На прю!

Зачинаємо третий рік видавання нашого журналу, третий рік важкої праці для розбудови української літератури й науки в християнському дусі, для заінтересування ними ширших кругів українського громадянства, для розбудови й скріплення духа та піддержання й розбудження патріотичних національно-релігійних почувань.

Зачинаємо свій третий рік серед важких обставин, зачинаємо в часі, коли зі всіх усюдів грядуть на Українську Націю нещастя й удари та твердо обнімають своїми кігтями як національно-громадянське так і особисте життя, коли вже й у щілини організованих рядів вдирається трійло зневіри, що сверлом точить мозок аж до дна.

Часто стрічають нас запити: „Як там?“ „Чи видержить Ваш журнал цілий рік?“ „Чи оплатиться?“ Привітливо усміхаємося й мовчимо, одначе тоді оживає в нашій памяті один образ з давноминулої давнини: У Помпеях на стійці стоїть римський вояк. Дрижить земля, а Везувій починає плювати вогнем та кипучою лявою, що блискавичним темпом котиться під мури города. Але римський вояк не кидає свого становища; закрив тільки обличчя своєю рукою. Аж по віках відкопали його... Та сама сила, що казала римському лицареві сповнити свій обовязок, хоч би й згинути,та сама сила, що соткам та тисячам і наших українських лицарів казала в голоді й холоді видержати на стійці, та сама сила, що наших князів і їх дружину водила воювати Грецію, Македонію й Болгарію на морі й суходолі, що казала тисячам класти свої голови на полі бою — та сама сила каже й нам видавати свій журнал і видержати.. Ось і відповідь всім питаючим. Видержимо, бо є то обовязком нашим святим! Оте „Твоїм будущим душу я тривожу“ наказує нам видержати й прямувати далі вперед!

У спільнім змаганні Нації поодиноким поколінням припадають ріжні завдання. Українській сучасності припало наразі мабуть створити такі матеріяльні цінності й таку непобідиму та незломну силу духа, які є конечні для осягнення своєї мети, а тим більше необхідні Українській Нації, яка має перед собою грізну більшовицьку стіну, що її мусить розбити й розсипати в куски. Таку силу духа, потрібну в тій затяжній боротьбі безумовно може дати тільки християнська релігія, звязана з глибокими могутніми національними почуваннями. Релігія християнська, що двигнула колись цілу Европу в хрестоносні походи до Святої Землі, що з руїн Римської Імперії і взаїмно себе поїдаючої Европи витворила нову культуру й нові держави, та сама християнська релігія, сполучена ще й з могутніми національними почуваннями здатна теж — як каже В. Липинський — і нашу Україну відро-

дити та з руїни більшовицької Державу Українську створити. Тільки треба дати їй цей вогонь, цю самопосвяту, цю безкорисність, якими горіли колишні монахи-подвижники. Причинитися до кресання іскор того вогню, бути тим молотом, що кує могутнього духа — духа, що одинокий дасть нашій Нації силу вирити на сторінках історії незатерте пятно й примусити світ слухати себе — оце завдання й мета нашого журналу. — Але як навіть велитень після змагання „лягає біля моря відпочить", так і наш дух потребує відпруження й відпочинку, коли набирає нової потуги. Тож старатисьмемо дати читачам теж декілька хвилин погідної розваги.

Доложимо всіх зусиль і старань, щоб своє завдання й обовязок, що його вкладає на нас сучасність виконати якнайкраще хоч би в голоді й холоді. *Але домагаємося й вимагаємо, щоб і наші читачі сповнили супроти нашого журналу всі свої обовязки теж хоч би в голоді й холоді.* Длятого всяких оправдувань себе економ. кризою і заслонювання своєї байдужности до писаного слова важкими часами не будемо брати під увагу.

Редакція й Адміністрація

О. Олесь.

* * *

Ще ранок спить[1]... Це перші голоси
Співають світу про світання,
І будять ниви і ліси
Дзвінкими дзвонами вітання.

Ще ранок спить... Лише одні орли
Знялись в незміряні простори
І з них очима пройняли
Яри, степи й могили — гори.

Ще ранок спить... На сході блискавки,
Але не чуть ще сурми грому,
Що сон змітає на віки
І грає сонцю золотому!

5. 7. 19.

---

[1]) Отсі 3 вірші Олеся вибираємо з його збірок поезій „Чужиною", „На зелених горах" і „Поезії" т. V, щоби в цей спосіб звернути на них увагу нашого громадянства. Вони на укр. землях майже незнані, бо видані в Празі та в Відні для В. України 1919 р. не могли туди піти задля відомих подій і лежать на складах. Щоб видавці не були змушені продати їх на вагу паперу (що принесло би сором українцям перед чужинцями), Ректори Укр. Вис. Шкіл і Нак. Інституцій в Чехословаччині візвали своїм спільним листом укр. громадянство закупити ті книжки, (гл. „Дзвони" ч. 2 1932). Замовлення слати: W. Prychodko, Revnice u Prahy, CSR, а гроші 5 зл. за всі три книжки до Земельного Банку Гіпот. у Львові (конто В. Приходька) ул. Словацького 14. В своїх книжочках поет дійсно розсипав справжні перлини поезії й вони очевидно повинні найтися в кожному укр. домі. *Ред.*

О. Олесь.

*
*   *

Ми підемо широкими шляхами,
Ми здійснимо колишні сни...
Ми вернемось небесними громами,
Потоками-пророками весни.

Для н и х ми будем блискавками,
Грозою, бурею, мечем...
Для вас ми прийдемо з квітками,
Для в а с ми сонце принесем.

16. 7. 19.

О. Олесь.

*
*   *

Люблю! Як в перший раз люблю,
Хоч це любов моя остання...
Але вона, як день в маю,
Як пташки перше щебетання.
Люблю!

Люблю для сліз, для мук, жалю,...
Але коли б, коли б ти знала,
Як квітне серце, як люблю,
Ти б на устах моїх сказала:
„Люблю"!

22. 4. 19.

Б. І. Антонич.

Гімн перед світанням.

Похмурі дні, суворі дні,
що гіркотою налили пісні,
тривожними питаннями лягають на уста,
вкривають обрії, мов непрозора мла густа,
примарами карають нас у сні
похмурі дні, суворі дні.

Гарячкою попалені шепочуть губи:
що буде?
Даремно торгає рука вузли кошлаві,
даремно грубу петлю рве, що шию давить.
Усюди
блукаючи в нестямі, зір дороги губить.

Похмурі дні, суворі дні,
змаганнями вантажні та грізні,
немов їдкою ржою, до нутра гризуть серця.
Зловісна небезпеки тінь не покида лиця,
хвилини, мов хомут, стають тісні.
Бурхливий вітер видирає сторінки з книжок
і розвіває вчених слів скарби, немов лубок,
тонких співців тонкі пісні.

Розсипуються срібні строфи, наче попіл,
а мудрість
від старости трухляву викидають з дому,
мов барахло, що непотрібне вже нікому.
Лиш кудри
туманів подув чеше й тане все в розтопі.

І кігтями тверде життя.
Усе, немов без глузду, без пуття.
Зневіри трійло свердлом точить мозок аж до дна,
чи явиться сліпим очам дорога хоч одна,
чи знайдемо одне хоч вороття,
щоби перемогти життя.

Та знову проростає т в о р ч и х с и л з м а г а н н я,
мов стебла
трави з-під моху.
В родильних болях вється світ,
щ о б п о р о д и т и з п о п е л у н о в у е п о х у.
До н е б а
зліта похмурий гімн перед ясним світанням.

Уляна Кравченко.

Над Йорданом.

В пустині рамах
святий Йордан...
Верхи Юдеї — в райдужних ґаммах...
Над берегом лунає голос, неначе дзвін.
Це Він —
Пророк Йоан —
народ свій до покути зве:
— Збудися сонний люде!
Збудись на жертву — труди!
Покайтеся ви, фарисеї —
о, ви! Ви — свідомі мети?!
Вам горе буде!
Творіть із народом одно!
— — — — — — — — — — — — — —
Затривожилась юрба:
— О, хто ти, хто?!
— Предтеча Того, що гряде...
Нехай принизиться гора...
Нехай заповниться проваля...
Крива ж дорога хай буде права!
Тоді вам Месію зішле Єгова!
Прийде та Слава!
— — — — — — — — — — — — — —
І кається юрба... і жде... готова...
— — — — — — — — — — — — — —
Тоді...
Розпрозорилась понура темінь...
По чорній ночі лице Йордану
ясніти стало,
холодні води струї мутні
в хлань моря йдуть...
З джерел Гермону нові все хвилі
пливуть... пливуть...
Щезає тінь...
У золоті... у сяйві неба
яніє путь
і золото паде на рінь...

Тоді... в цей день
від барв і пахощів і від пісень
ясків весь світ...
І олеандрів рожевий цвіт
на побережжі вкрив гострий кремінь...
Зашелестіло галуззя лоз...
На хрусталевій Йордану тоні
у сніжно-тканім білім хитоні —
явився людові — Христос!

— — — — — — — — — — — — — —

Могутній гомін веться довкола:
— Живим Ти словом і світом Ти!
Огнем на чин — нас охрести!

— — — — — — — — — — — — — —

Святий Йордане, о наш Йордане,
живих нам струй з джерел добудь!
Змий наші рани
і очисти нас від наших вин
і покріпи нас на дальшу путь...
О водо, водо, із джерела,
Ти освяти нас на жертву чин!
Дай пити нам життя!...

Віктор Ракочий[1])

Муза.

(Гумореска).

Одного разу я вертався зі села додому спішним поїздом. Спека й рівне колихання вагону навіяли на мене сонливість. Сидів я тільки один у купе, зняв блюзу та черевики й положився вигідно на лавці. Деякий час бачив ще свої жовтяві шкарпетки, але пізніше все розвіялося перед очима й я заснув спокійно.

Раптом поїзд став — я пробудився. На коридорі розлігся якийсь жіночий голос. Швидко накинув я на себе верхній одяг, але черевиків не встиг уже вдягти. Миттю жбурнув їх під лавку, коліна обкутав у подорожнє пальто, одним поглядом упевнився, що досягає воно до самої підлоги й зовсім добре закриває ноги,

[1]) Угорський письменник-гуморист.

зодягнені тільки в шкарпетки. У найближчій хвилині мав я нагоду переконатися, що оці засоби обережности були дуже потрібні, бо пані, яка справді ввійшла до мого купе, була молода й гарна. Я завважив, що й вона цікаво приглядається мені, та на жаль не міг знати, що думає про мене.

Сіла. Поїзд помчав. Моє становище було дурне й безвихідне. Мав я намір вийняти книжку з чемодана та ба, коли би встав з місця, відразу зрадився б, що на ногах не маю черевиків, а відкрити цього перед тією жінкою не хотів я за ніякі скарби світу. Такий уже дивовижний Божий твір оця людина.

Нудьгував я, наче вязень. Придивлятися жінці — не личить. Дивитися крізь вікно — не було на віщо. Читати — не було що. На щастя вгледів розподіл залізничої їзди, що лежав біля мене на лавці. Машинально простяг я за ним долоню й почав студіювати, що пасажирський поїзд ч. 7 приїжджає до Курд—Чібак у четвертій годині й шість хвилин, а вже в пятій годині чотирнадцять хвилин покидає Корасо — Серчег, тощо. Таке читання годі вважати за інтересне й тому раз-у-раз мої погляди зверталися крадькома на сусідку.

Раптом — і вона глянула на мене, а слідком за цим промовила:

— Перепрошую дуже, може б ви були такі ввічливі й подивилися, коли приїдемо до Медзе—Тур?

Знайшов, чого бажала:

— В десятій, хвилин двадцять пять.

— Дякую, — а довго будемо там стояти?

— Цього в розподілі не зазначили. Тому думаю, що постій не буде тривати довше ніж одну хвилину.

— Шкода! Там має всісти моя сестра...

— Хвилина на це зовсім вистане.

— Так, але я не матиму нагоди до балачки з членами рідні, що будуть її супроводити.

— Гм... А можна дізнатися, скільки їх прийде?

— Шістьох.

— О, коли так, то й пів години на це не вистане.

Пані засміялася весело.

— Щоб я хоч змогла їх поцілувати!

— Цілуйте спокійно. Обіцяю, що коли б поїзд поїхав без вас, потягну алярмовий сиґнал.

Моя сусідка розсміялася знову, пізніше подивилася на мене уважно й спитала ввічливо:

— Видається мені, що я вас уже десь, колись бачила... Тільки ваше обличчя було тоді якесь тугіше, мов би без життя. Де я могла вас бачити?

— О, прошу, не морочте собі голови над такою дурницею. Скажу вам, де ви могли мене бачити. Мабуть на світлинах в ілюстрованих журналах

— Справді, пригадую собі, знаю вас із світлин. Здається, що часто дають їх у часописах.

— Досить часто.

— Це ви працюєте в суспільній ділянці?

— Частинно. Я є письменником.

— Письменником? Інтересне! Різьбаря, маляря, музику, автора — вже знаю, письменника досі ще ні одного.

Тут спитала, як називаюсь. Представився по прийнятим звичаям. Згодом стала безцеремонно допитуватися, як це можливе, що я іноді пишу так весело, мов би хотів у всіх викликати голосний сміх, а знову іншим разом плоджу таким глибоким сумом пройняті оповідання?

Я стряс плечима й признався щиро, що не вважаю себе за покликаного до виголошування на цю тему психольоґічного докладу.

— Одначе скажіть мені, в який спосіб пишуть новелю, драму або повість?

— Людина кладе перед собою декілька аркушів чистого паперу, мачає перо в чорнилі й починає писати. Іноді пише віршом, іноді прозою, часом фейлєтон, часом драму.

— Знаю, ви жартуєте. Проте бажала б знати, чи ви, письменники, теж улаштовуєте собі такі гарні робітні, як малярі? З килимами, статуями й картинами?

— Хто має потрібні на це гроші, той улаштовує собі, чому б ні. Моя робітня прикрашена переважно ріжними памятками з подорожі, зброєю, малюнками, — але передусім і головно вінками й стрічками.

— З цим усім — що можна горіти пристрастю до малювання або до ліплення з глини — це розумію, але щоб можна мати замилування до писання — ні, цього ніяким робом не можу собі уявити.

— Найбільшою, яку лише можна мати, пристрастю палає до свого мистецтва письменник з покликанням і талантом та ще такий, що думає поважно й відчуває глибоко. Спробуйте собі уявити, до яких височин може піднестися письменник, коли заво-

лодіє ним божественна гарячка творчости. Я в таких хвилинах маю почування, мов би з безсмертної душі Творця викрав творчу іскру й сам створював нові світи з безліччю явищ. А якою ми орудуємо безконечністю в відношенні до обмеженої царини малярів або різьбарів! Різьбареві опирається мармур, а маляр у кожному образі може змалювати тільки одну сцену, а я маю владу порушувати сотнями людей та їхні діла, їхні прикмети, їхні вдачі можу вязати в драматичні форми в безконечних відмінах і переносити їх морем та землею з місця на місце. Можу вивести початок, верховий пункт напруги, далі саму розвязку або вислід усього — плястичного, з усею пишнотою барв і тіней, міняючи довільно перо або на пензель або на долото. Повірте мені, письменник, обдарований талантом, має одиноке на світі, гідне заздрости становище. Дає життя тисячам постатей: одних обдаровує щастям — тішимося з ними, із смішливих хиб інших сміємося весело, сумна доля ще інших — не один раз витискає сльози з очей. Постаті ті, що ми їх покликали до життя, обходять у книжці ввесь світ, усюди сприймані як милі знайомі, оповідають своїм читачам про тих, що їм завдячують існування, та разом з ними й ми закрадаємося до сердець широкого загалу. Знаю, що порівняльно з іншими я є тільки челядником...

Моя товаришка слухала в глибокій задумі.

— Так: те, що ви говорите, є дуже інтересне, але про письменницьку техніку не згадали ви ні словечка. Про малярів наприклад знаю, що найперше вуглям обрисовують собі тему, пізніше шукають відповідних моделів і починають підмальовувати...

— Зате ми широко розплющеними очима дивимося, студіюємо світ і людей, не пропускаємо ніякої знаменної прикмети, а тримаємо долоню на живчику життя, що постачає нам більше тем, ніж їх людина зможе обробити. Я іноді роблю навіть записки: зазначую для памяти в записнику, що його завжди маю при собі, дрібні події, ріжні задуми, прізвища, постаті, думки.

— В кожному випадку хотіла би я колись заглянути, сама незавважана, до робітні якогось письменника й бути свідком народження та ступневого розвитку новелі або фейлєтону від початку до самого кінця.

Узяла до руки віяло.

— Сьогодні жахлива спека. Але щойно в цій хвилині завважила, що ви маєте ноги окутані в пальто. Чи вам не занадто гаряче?

(Який чорт наніс жіночу цікавість! Відчував, що паленію).

— Маю до цього важливу причину.

(Що я їй маю сказати?)

— А саме яку?

Спала мені на думку дивовижна вигадка.

— Не злякайтеся, пані. Не маю правої ноги; та, що її ношу, є приправлена.

Сусідка поблідла.

— Чи це можливе? Ох, таке нещастя! Нічого не чула про це.

(Волів, щоб уважала мене за каліку, ніж мав би лишитися в її памяті сміховищем).

— Нічого дивного, що ви про це не чули; таких речей не розголошують по всіх усюдах. Коли прийде на світ теля з пятьма носами — про це зараз пишуть часописи, але коли який з письменників ходить з одною ногою — не має чим похвалитися.

— І де ж ви втратили ногу?

— Підчас боснійської ворохобні.

— У якійсь сутичці?

— Ні, в спосіб далеко ріжноманітний.

(Відчував, що в мені пробуджується нахил до компонування, що його ніколи не вмів перемогти).

— Може розкажете дещо про цю подію.

— Я був капралем у полку Айрольді. Однієї ночі відводили ми в пять людей вози з поживою. Напали на нас розбишаки арнавти й здавили мені трьох жовнірів — ми також убили кількох ворогів, але в висліді попав я разом з одним піхотинцем у полон. На наше щастя мали ми до діла не з якиминебудь безтямними катюгами, які для самої розкоші купаються в крові, але зі спецами, що серіозно розуміють своє звання, з купцями, що торгують людьми...

— І продали вас, наче раба, якомусь баші в Малій Азії.

— Ні, прошу. Це перестаріла метода, сьогодні вже зовсім вийшла з моди. Наші розбишаки, як учні новітньої, вищої бандитської македонської школи, були людьми добрих манір і йшли за новими напрямками. Уважайте тільки добре, що вони продумали. Передусім віддалилися на галявину серед гір і тут зібрали воєнну нараду, що діяти з бранцями. З того, що відразу не збавили нас голів, миттю я пізнав, що задумують з нашими особами підійняти якесь поважніше підприємство, бо звичайні розбійники були би без питання почетвертували на кусні свою добич. Я не міг поправді зрозуміти, про що між собою балакали, завважив

тільки, що на їхніх обличчях відбилося глибоке розчарування, бо не впав їм у руки визначніший старшина. Кількох із них виявляло жестами виразну охоту повісити нас на першій з краю гиляці. Сказав я тоді до того піхотинця, що звязаний як і я лежав біля мене.

— Слухай, Мішка, говориш ти сербською мовою?

— Походжу з Замбору.

— Скажи їм, що хоч я є тільки капралем, але зате з заможної панської сімї, що служу в війську як доброволець та що тому можуть мене виміняти за когонебудь із своїх, які попали в наш полон, або дістануть за мене більші гроші. Коли спитають скільки, то скажи їм: сто дукатів.

Мішка вірно переклав їм мої слова. Харцизи вислухали його з увагою, опісля приказали мені описати те, що скоїлося зі мною, нашому полковникові, але ціну подали десять тисяч ринських.

Добре — подумав я собі — нічого не шкодить. Можна подати більшу ціну, та пізніше дещо відторгувати від неї.

Листар відійшов з моїм письмом, а ми відступили ще глибше в ліс до села, що лежало в долині між горами.

Післанець вернувся по двох днях. Приніс лист від полковника німецькою й сербською мовою. Полковник писав, щоб опришки пождали до десятьох днів, а за той час старшини зберуть між собою потрібні на мій викуп гроші.

— Так, маємо чекати, аж нас розібють на гамуз — замимрив злісно провідник ватаги. У таку гру немає глузду бавитися. Дзеро, а не чаївся хтонебудь слідком за тобою?

— Ще й як — відповів післанець.—Шість годин воліклися за мною шпигуни цього падлюки Івана Мосича, аж з великою бідою вдалося мені поплутати сліди.

— Коли так — то інакше почнемо балакати. Покличте сюди фельчера.

Привели із села якогось вигнаного лікаря, харциза, що віддав своє знання на прислуги розбишацької ватаги. Він полагоджував звичайно цього роду фахові операції...

Сусідка, що я її це розказував, поблідла, наче полотно.

— Перестаньте! Це жахливе... І втяли вони ногу?

— Чудово, бездоганно. У будапештенській клініці не могли би зробити цього краще. Шибеник заздалегідь упевняв мене, що не маю чого боятися, бо він замолоду вчився в Парижі й має шалену практику. Обійшлося навіть без стягання шкарпеток

і штанів. Відійняту ногу, дбайливо запаковану одержав найближчого дня мій полковник разом з повідомленням, що за два дні дістане другу мою ногу, опісля праву руку, пізніше ліву та накінець голову, коли миттю не пришле двіста дукатів. Я додав дописку й благав на всі святощі, щоб вимагані гроші післав, бо хіба мій батько йому з вдячністю їх поверне...

Можемо собі уявити, які почування торгали мною в часі тих двох днів, коли лежав у поганій темній кімнаті й роздумував про своє майбутнє, я, щойно двадцятилітній дітвак, на все життя зроблений калікою.

— Бідна, нещаслива людина! — зідхала товаришка та в погляді її зверненому на мене відбивалося глибоке співчуття.

— Медзетур! — задзвенів у цій хвилині голос кондуктора.

Пані вискочила на перон, а я скористав із самоти та якнайскоріше вдягнув черевики. За момент поїзд помчав далі, але моя гарна товаришка подорожі не появилася вже ані сама, ані зі сестрою. Мабуть припізнилася всісти. Я вийняв з чемодану інтересну книжку й поринув у читання та незабаром забув про останню подію. Але біля полудня, коли голод став мені дошкулювати, пішов я до їдального вагону. Раптом — кого ж це бачу перед собою? Моя балакуча сусідка сидить при столику разом з другою, молодшою від себе жінкою.

Забув зовсім про казку, розказану на тему моеї ноги й увійшов швидко та сміло до буфету. Неждано побачив ці дві жінки й став, наче скамянілий, немов би мої ноги корінням приросли до землі. Вона подивилася не мене з-під густих брів, оглянула мене від ніг до голови, передусім звернула увагу на моє праве коліно.

— Або ви є власником найкраще під сонцем приправленої ноги, або теж... пожартували ви собі з мене в спосіб більше дотепний, ніж чемний.

Моя опікунча зірка дозволила мені наново панувати над собою.

— Ні одне, ні друге, прошу пані. Коли дізнався, що ви хочете від початку до кінця бути свідком дії повставання новелі або фейлєтону — дозволив я собі цю таку для мене приємну цікавість одним помахом заспокоїти.

Обличчя моєї принагідної знайомої розяснилося зовсім.

— Але ж це прегарно. За вихідну точку стали вам ваші коліна проти спеки окутані в пальто.

— Так, це одне було правдою, а все інше казка.

— Чудово, вдалося вам, зацікавили ви мене не на жарти своїм оповіданням... Та одначе — ще не кінець моєї цікавости.

— Слухаю, в чому тут річ?

— А саме, аджеж не завсіди трапляється письменникові така цікава жінка, що все пізнати хоче, що нудить його питаннями й таким чином спонукує його уяву до творчости.

— Якже ж ні? Навпаки!

— А хто ж це такий?

— М у з а!

Переклав *Ант.*

Г. Костельник.

Іскри.

Світло.

Ключу золотий, мріє найфантастичніших казок, що всі скарби світу відчиняєш!

Чисте, святе світло — очі всесвіту й кожної комашки!

Без тебе ми були би наче в темній тюрмі під землею.

Вітай, божий после, що сполучуєш небесне й земське, одно з одним і все з усім.

І всьому відкриваєш обличчя, щоб його показати іншим.

Сотки, біліони разів згинаєшся за одну мить, вірно охоплюєш кожну істоту й несеш її образ по просторах — на всі сторони нараз.

І спішишся, ах, як спішишся, щоби всюди бути на час.

Тільки Бог може випередити тебе.

Наші предки й не знали, що ти летиш, не знали, що ти рухаєшся й дієш. Вони думали собі про тебе, як про Бога, що ти просто „є“ — і кінець. А ти летиш через безмірні простори всесвіту, від зорі до зорі, від одної „молочної дороги“ до другої... Розгортаєш перед нами божеську книгу всесвіту.

Один край всесвіту переносиш на другий край, хоч і не рухаєш їх з місця. Твій стиль — вищий.

Минуле й теперішнє сполучуєш — тепер приносиш до нас письмо про те, що ділялося перед тисячами й міліонами років.

Міліон років безупинно летів ти до нас, ясний гостю із всесвіту!

Думки зраджують мене, коли думаю про твою дорогу.

Та одно для мене ясне:

Твоя служба божеська!

Ти вчиш нас шукати Бога по твоїх слідах, чудуватись йому й співати йому похвальні пісні.

Ти свідчиш нам, що і в царстві свідомости й думок, мусить бути такий „сполучник“ всесвіту, як ти є в царстві матерії. Світло душ.

Невжеж обличчя матерії, яке ти відкриваєш, більше значить, ніж обличчя духа, свідомости? Невжеж у царстві духа може бути безлад, неповязання одного з одним і всього з усім, коли ти так по божеськи вяжеш матеріяльний світ?

О, ключу золотий, що відчиняєш нам усі скарби світу!

Комашка мало бере з тих скарбів, бо мало потребує. А я, людина, в твоїй скарбниці Бога находжу — найбільший скарб.

Сумніви.

Вітрець, вітер і буря. Процес свіжости, прочищення, відновлення в атмосфері — отже і в природі. Жива природа без вітру наче мертва: зелений ліс мов заклятий, лан спілої пшениці мов з каменя вирізьблений. Життя хоче руху, рух і знаменує його.

Де ні найменший вітрець не доходить, там цвіль і гріб. Чим вітрець, вітер і буря в природі, тим сумніви в душі. Помітив я, що по тому пізнати інтеліґенцію людей, як їх душа ставиться до сумнівів. Всі фанатики наче заржавіла вага, що не ворухнеться ні під найбільшим тягарем. Їх душа наче з каменя — не вміє сумніватися. Їх ум наче розбійник з ножем у руці, що має тільки одну постанову, щоби вбити прохожого й ограбити, а решта для нього байдуже.

Скептик це пільот на літаку в воздусі підчас бурі, що не хоче чи не вміє ратуватися спустом на землю. Він більше хоче, ніж може, тому тратить і те, що може.

Такий наш земський світ, що треба контрасти зводити в гармонійну сполуку, бо тільки це правильний шлях життя. І певність, і сумніви повинні в нашій душі триматися за руку, як приятелі.

Певність це набутий скарб у душі, а сумніви це двері до скарбниці. Якщо ніколи не відчинятимеш їх, то твій скарб буде „закопаним скарбом“ і вже ніякого нового скарбу не здобудеш.

А Бог має право й має можність виявити нам нову правду й там, де нам здається, що вже всі рахунки правди остаточно замкнені.

Нижчий ум і тупоумність не вміють сумніватися, не вміють ставити собі квестій. А інтеліґенція зі своєї скарбівні на світ виходить, кругом оглядається, щоби добре розпізнати своє положення в нинішньому світі, бо вчорашній вже минувся.

Благословенні ті, що вміють добре користуватися сумнівами. Вони наче досвідчені родичі, що визволяють дітей від їхньої упертости й короткозорости. Такими були всі великі винахідники, що визволили нас від старих упереджень, а збагатили нас новими правдами. Благочестиві старці, Йосиф і Нікодим, одинокі з жидівського синедріону, що вміли якслід сумніватися, змили ганьбу з людського роду, коли похоронили знеславленого Христа.

А синедріон був певний понад усякий сумнів, що правдивий Христос не може й не сміє переходити тернистого шляху звичайної людини.

Улас Самчук.

Волинь.*)

(Продовження).

Особливо цікаво було одного разу. Пішли вони з мамою на Лебедське збірати опеньки і зайшли досить далеко за зруб, аж за Мартинове займище. Вийшли вони на один горбок, від котрого на північ простягалася досить широка рівнина... Здаля видно було ні то якусь дорожинку, ні то широку межу. Скорше була то дорожина. Низка широковітих дерев чітко зарисовувалась на холодному мармурі осіннього ясного неба. Видно було також якісь забудівлі.

— Що то там, мамо?.. — питає Володько.

— То є Клопи — пояснила мати...

— Аа, він вже знає... Там мешкає Василів дід характерник Юхим, у якого син Клим „з ума зійшов". Він має велику пасіку і „щось до пчіл знає".

Там мешкав дійсно дід Юхим, перший Матвіїв тесть, який має двох оженених синів та добре господарство. Перша Матвієва жінка померла наглою смертю, коли Василеві було „тридцять неділь". Тому то, думав Володько, мама не долюблюють Василя. Там на хуторі також живе Катерина, перша Матвієва дочка. Володько бачить її часом, коли вона „до нас" приходить. Вона приносила йому часом мід, горіхи, цукорки. Бачить він також і діда Юхима, але це бува так рідко, що йому недовелось ближче його пізнати. Він тільки багато чув про нього, як говорять у млині завізники. Кажуть: — „ото як почнуть вулики роїтися, то Юхим наставить по саду нових вуликів, пошепче щось і рої

*) Гл. „Дзвони" чч. 1, 2, 3, 4, 5, 9. 10 і 12 1932.

самі так і летять до них"... Або кажуть: — „Зимою дід Юхим на верстаті робить"*). Над ним висить нова дубельтівка. Заманеться йому яку дичину підстрілити. Хапає дубельтівку й так як є, у одній білизні, босий мерщій у садок. Оббіжить там навколо одної дички й заяць сам прибіжить. Піх-пах і Юхим має дичину". Люблять також оповідати, як Юхим наглумився з Борщовецького пана Жуковського. Багатий пан. Одних коней пар двадцять; зо сто корів. Виїздить завжди четвернею — „цугом" і як біжать карі кониська, аж земля стугонить. Розказують, їде раз Юхим з Верхівського млина. Було це літом над вечір. Їде поволі, пісню мугикає. Аж тут наганяє його четвернею пан Жуковський: — з дороги! — гукає ще здалека візник. Але Юхим не квапиться. Поволі звертає собі на бік, а дорога, як звісно, польова... Вузенька, коли звертати, так нікуди інше, як в чуже збіжжя. Ще як звертають обоє встрічні, то сяк-так. Але це ж пан. Він звертати не звик... І щось там так сталось, що Юхим не звернув як слід. Пан мусів спинити коні й обїзджати, так що фаєтон його трохи на бік звернувся...

— Дай, гукає він на візника, дай тому хлопові батюгою! Хай знає драб, як звертати! — Візник як звезе Юхима через плечі; минув і поїхав.

Юхим, але нічого не сказав. Та не відїхав пан і з пів верстви, як всі четверо колеса раптом позлітали з осей. Фаєтон так і сів на дорозі. Юхим поволі собі догнав пана, минув і поїхав.

— Дядьку, дядьку — гукає візник на Юхима. — А будьте так добрі. А поможіт. Пробачте, що так вас образив...

Юхим: Трр! Спинив коні, мовчки злазить. Візник тим часом льоники та шрубки позбирав... І вони разом насадили колеса. Пан дякує, на чай дає. Куди там... Юхим ніколи ніяких чаїв не пє. Їдьте собі здоровенькі.

І пан поїхав. Поїхав також і Юхим... Але тільки що відїхав пан знов верству... Трах!.. і знов різал'—ма всі колеса розкотились... Знов просить пан Юхима, знов вибачається і так, чуєте, водив Юхим пана до вечора, аж поки той не догадався та на гусак горілки Юхимові не вткнув... А Юхим, як звісно, хмельного не вживає. На бідних, каже, віддам... А в дійсності Юхим дорогі „таємственні" книги купляв, чорну магію всю перечитав, біблію з кінця в кінець, від точки до точки зі всім Апокаліпсісом знає...

Отакий то був Юхим... Таким і знав його Володько. Але де він, цей загадковий і дивний чоловяга мешкав, цього Володько до сьогодні не знав. Аж тепер мати показала.

Що то за перший батьків тесть і хто то була Василева мати, (хоча й дуже хотілось знати) Володько матері не питав.

Головне це, дід чарівник. Цікаво було б його ближче пізнати. І місцевість ця показалась йому дивною та приманливою. Порожньо й тихо тут. Сонце ж світить... А хата в далені біла, біла, зеленою бляхою крита. Не живуть у таких чарівники...

---

*) На верстаті робити, значить, полотно ткати.

А що ж там далі? Що за тим загадковим хутором? Небо туди таким водоспадом затягається. Коли заходить сонце, то підкреслено, хвалючись.

Багрвно там, ніби нечувану хтось робив за лісом пожежу. Жорстоко пробите воно й окривавлене..

Скільки то всякої всячини цікавої, загадкової. А скоро мороз вдарить, сніг спаде, засуржить буревій, зірветься безліч білих опирів і зареготять вони по звіринному на тисячу ладів... Страшно тут буде.

Ще далі зайшов Володько, коли одного разу втікла йому Раба. Проклятуща коровисько, „бодай вона здохла", чогось зненацька збурилась, і давай! Муу! Муу! Муу!.. Мукає й мукає... Теличка й собі за нею. Що таке? Володько нашорошився, палюгою озброївся, підходь як хоч. Але по цьому корова задерла хвоста й драла. Ох, Боже! Та цеж вона бозна куди побіжить. А у Володька чоботиська на ногах, що ледви совае ними... А корова біжить та біжить. Стане попасеться... Володько добіжить до неї, а вона кивне хвостом і далі... Володько просив, благав: на-на-на, Рабенька! На-на-на! Та ніба вона розуміє його? Йому вже плач в горлі. А тут вже вечоріє. Коли ж отямився, оглядівся навколо... Де ж це він?

Він ще тут ніколи не був. А серце тьох, тьох, тьох!.. В далечині перед ним чорнізна стіна якогось лісу. Ото ж туди забіжить корова. Що буде? Оглянувся. Горенько... Де ж теличка? Вона бігла, бігла за ними й десь залишилась. Ну, тут вже Володько просто вплач.

Корова під лісом спинилась і далі вже не біжить. А в лісі темно. Навколо глухо. Тиша така, що за пять верстов чути, як гилька з дерева спадає. Крук десь гулко крупоче. Кажуть, дики свині в лісах водяться. У Володька шкіра нижиться, волосся на голові встає.

Плачучи піймав він якось ту корову, взяв на повідок і повела вона його назад. Ледви, ледви встигає він клегати за нею. Ніг не чує. Боїться, що то скажуть дома тато. А що він винен? На щастя вже коло дому й теличку надибав. До дому притьомпав зовсім поночі.

— Де то ти так довго барився? — питає батько.

Плачучи оповідає Володько. — Ну, ну, дурний... Не плач. Мати вже пішла тебе шукати... Володько хлипає, витирає рукавом очі. Перший раз, по вигоєнню ока заплакав і плач цей вийшов йому на користь. Краще почало око бачити...

Одхлипавши й сього-того поївши, поліз Володько на піч. У запічку спав уже Хвидот...— Щасливий він — думав Володько. Тому не треба мати діла з отими осоружними коровами. І вигріваючись на гарячому черені обдумував він цілий день і той новідкритий, таємничий страшний ліс. Боже мій! Як добре, що він уже не в тому лісі, а тут, на печі. Там темно, темно. Там лиш шугає вітер, виють вовки та хрюкають дики... Ух!.. — і він горнеться калачем і в щасливій повній далеких острахів, безпеці на нього нагально нападає і морить камяно-міцний сон. Сонного

мати зняла з печі, положила на полу прикрила гунькою й перехрестила!.. — Спи, спи! Набігається за день, намучиться!.. А Володько спить і зрідка глибоко зхлипує.

Пізніше дуже кортіло Володькові розпитати батька про той таємничий ліс, але не міг на це одважитись. Батько молотив тепер ціпом жито, та робив кулі. Часто ходив десь в справах купівлі землі, то до Лебедей, то до Дерманя, до банку. Там пообіцяли йому зодві сотні карбованців випозичити.

А Василів собачка за цей час так підріс, що далі ховати його не має можливости. Василь і так потерпав, що мати рано чи пізно сама знайде його дорогоцінного пса і тоді буде ще гірше, ніж коли б він сам його виявив. З приводу цього між Василем та Володьком відбулася нарада, наслідком котрої брати обопільно в дечому зобовязалися. Василь до цього ніколи не вважав за потрібне вступати з Володьком в які-будь серіозні розмови, але обставини змусили його до цього. Мусів.

Він розважав так: мати не любить собак, а коли ще довідається, що собаку приніс Василь — пиши пропало. Вона ніколи не погодиться, щоби кормити пса, коли вона он не має чим веприка годувати. „У мене немає міліонів і злодіїв я не боюсь. Встережемо свої маєтки й без собак". Ну й що їй на це скажиш? Вона не знає, як дуже любить Василь собак... І тут то Володько може багато допомогти, бо мати любить його і нічого йому не відмовляє...

Дивний збіг обставин. Справа складалась так, що обидва брати мали один до другого займи.

Від довшого вже часу, коли Володько пасе корови і всі його старші товариші пішли до школи, споглядав він не раз в сторону села, де далеко-далеко, за манастирськими садами, маячить вежа манастирської дзвінниці. Видно на горі каплицю. Навіть при ясній погоді видно золоченого хреста приходської церкви, яка знаходиться в долині за народньою школою, захована в глибокому старому саду.

Володько знає, що там коло манастира знаходиться великий двоповерховий Семінар. Вчиться там багато учнів, отих що співають в манастирі. Там є гарно. Великанські залі з величезними як „наші" двері вікнами... Минулої весни, на Проводи, коли вони з мамою верталися з могилок, то йшли повз вікон тієї школи... Там грали скрипки, співали учні... А луна по залях, ніби по лісі котиться. Які щасливі ті люди, що можуть вчитися в такій школі. Ходити по гладенькому помості, бігати вверх та вниз по сходах, дивитися у низ з вікна другого поверху... Ух... Як високо! Боже, це ж мусить бути страшенно цікаво...

І малий божиться, що як виросте, то піде туди, буде вчитися, буде грати, співати, носити уніформ, гарні ваксовані чоботи.

Але для того треба вчитися. Треба бути розумним. Треба знати. От Василь...—Він дурний. І чому він не хоче ходити до школи? Він не має стільки книжок „кітрадів" (зошитів), пер, чорнила „кариндашів" Він має так багато книжок з образками, „картинками", як він каже...

Василь тільки не хоче їх читати. А сам Володько не вміє. Там такі гарні, такі гарні казки, що Господи!.. Правда всі вони не по нашому, по русскому, але кожний мужик мусить навчитися руської мови.

Інакше з нього нічого не буде. Інакше буде він тільки, як наш тато... Пні дубові корчувати, каміння ломом бити, орати, сіяти та їсти картоплю... Ні. Він не хоче бути мужиком. Хай йому чистець...

До того ще, перед кількома дня, щось на Василя напало (чи то і тут не собака причиною) і він „сам" покликав Володька: — „Ходи но, я прочитаю тобі казку". Залізли на піч і Василь перечитав про „Кощея Безсмертного". Боже! Володькові захопило дух. За той час він не змигнув ні на хвилечку.

Гулієльмо Фереро.

Могутність і досконалість в літературі й мистецтві.

(Причина сучасної анархії в тих ділянках).

Гулієльмо Фереро — професор всесвітньої історії в римському у-ті, автор блискучої історії Риму п. з. „Велич та занепад Риму" (5 т. 1902—7). „Між двома світами", „Між минулим а тим, що нас жде", „Єдність світу" — Це збірки глибоко подуманих й дуже інтересно написаних статтей. Своїм змістом вони входять вже в ділянку соціольогії й фільософії історії. Публіцистичний талант Ферера не менший від його наукової ерудиції. Фашистівська влада відібрала йому унів. катедру за сміливу критику її „твердоручної" політики. Фереро живе тепер на вигнанні. У цьому ч. „Дзвонів" — подаємо в перекладі, вступ зі збірки п. з. „Промови до глухих" і один нарис у відповідному скороченні. У чергових ч.ч. помістимо кілька інших нарисів Ферера з тієї самої збірки. Редакція.

Чого саме хочемо? Це основне питання. Кожна людина і кожна епоха повинні завсіди собі ставити цей запит, так як завсіди і безпереривно тримаємо світло там, де царить темрява. Всупереч цьому — наша воля в повному розладді. Вона часто роздвоюється. Вона бажає рівночасно добра й зла. Вона бажає також цінностей, що себе взаїмно виключають: бо по своїй суті одна така цінність — це данина, яку платимо за другу цінність. Іноді знову ця наша воля криється за милі брехні та вмовляє собі, що чогось бажає. Але в дійсності вона жажде чогось зовсім іншого, дуже часто чогось зовсім протилежного. Іноді наша воля ширяє поза сферою нашого розуму й дійсности: вона женеться за злудними примарами.

Отой хаос в ділянці нашої волі — це смертельна недуга, що поїдає нашу епоху.

Невже це незрозумілі слова пророчень? Може кілька прикладів пояснить значіння тих слів, кілька прикладів роздвоєної

волі, волі, що затаїлася або волі, що блукає. В той спосіб ті слова стануть зрозумілі для людей, яких не навістила нагла глухота, що часто зявляється разом із першими словами проповідуваної правди. Кілько ж буде тих, що розумітимуть ті слова?.. Не знаю. З обережности волію промовляти до глухих!

* * *

Читали Ви коли сторінку Ціцерона і зараз же опісля главу зі св. Матея? Прочитайте та порівняйте!

З одного боку яка ж це гнучка й гладка мова, як мудро повязані думки й речення. З другого боку — стиль уривчастий та зосереджений, стиль, що наїжився короткими, ядерними реченнями: повно у ньому несподіваних скоків. Там — це наче багата, урожайна рівнина. Рівнина легенько похвильована, повно на ній міст, осель та палат. Тут знову — це наче скалиста гора: шпилі в неї нагі й стрімкі, вони пнуться до неба.

Яка ж могутність і яка глибина почувань в євангелиста! Ніколи й ніякий поет не скував могутнішої драми такими вузькими рамами та не довів її до такої величі якраз задля вузькости рам. Прегарна латина Ціцерона — це діточе щебетання, коли її порівняти з тим ясним словом, словом, що журиться тобою, словом, що відкриває перед нами обрії, яких не обняти.

Бачимо тут дві найвищі цінності письменства й мистецтва: досконалість і могутність. Досконалість — красу в уложенні й вислові; могучість — ліричний порив та драматичну силу. Аполльона — отже гармонію, тонкість, викінченість, традицію, пошану для правил і зразків. — Діонізія — отже рух, шал, порив, надхніння, вроджену оригінальність.

Життя — це вічний брилянт: він безперервно сам обертається, кидає проміння з кожної своєї частини в безконечну даль. Життєві цінності — це одна, мала площина цього брилянту. Кожній площині відповідає інша, що находиться по другому його боці, одначе ми її не бачимо, як довго ця перша перед нами.

Досконалість і могутність — це також дві протилежні площини цього вічного брилянту. В мистецтві й письменстві — правда — не має досконалости без деякої сили, ані сили без деякої вмілости, одначе буває, коли й письменник, і мистець, і публика, що з подивом глядять на їх твори, мусять вибирати між могутністю й досконалістю. Могутність по своїй природі — схильна каламутити, але також і оживляти гармонію досконалости. Досконалість — схильна нищити могутність, хоч рівночасно зарисовує для неї деякі границі. Аполльон і Діонізій — це союзники, але також і суперники; людський ґеній не може простягати руки по досконалість, щоби не пожетвувати в деякій мірі могутністю і може змагати до могутности тільки з якоюсь шкодою для досконалости. Поети, музики, малярі й різьбарі всіх часів завсіди творили дві виразні ґрупи. Кожна з них ішла

за своїм богом, їх голоси ніколи не змішувалися. По одному боці були могутні, по другому досконалі.

В обох великих поганських літературах бачимо нахил радше до досконалення, ніж до могутности. Є виїмки, але малі. Біблійна й християнська література, змагає радше до потуги, а не до досконалости. Фідій, Пракситель, Леонардо, Рафаель — це зразки видосконалення. Майстри-вчителі родійської школи, Мікель Анджельо — це могутні. Петрарка й Расін сіяють у констеляції досконалих, Данте горить на небі потуги.

Наші теперішні часи, хорі на „роздвоєння волі", хотіли би мати в мистецтві найбільшу могутність і рівночасно найвищу досконалість.

* * *

Наша епоха, більше ніж яканебудь інша, шукає й подивляє в мистецтві і в літературі — ліризм, драматичне напруження, рух, розмах, бурю, що пролітає з громами. Бажаємо, щоби книжка або мистецький твір потрясали нами так, щоби мороз пішов по костях, і обожаємо їх тимбільше, чим більшу дрож зуміють в нас викликати. Мають вони всі способи, щоби якнайсильніше ділати на наші душі й змисли. Не бракує їм нічого. Ми ж спромоглися на те, чого не бувало у ніякій епосі: ми дали літературі й мистецтву повну свободу.

Письменник і артист не підлягає нікому й нічому: ані моралі, ані праву, ані державі, ані монархові, ані Богові. Вільно їм молитися або хулити, проклинати Бога, або почитати сатану, без стриму давати волю уяві й описувати все: добро й зло, квіти й боляки, зорі й бруд. Мистецтво — це суверенний володар у царстві, якому не має меж!!!

Наші батьки жадали від мистецтва тільки краси. Вони зайво не питали: воно нове, чи ні? Грецькі артисти вирізьбили впродовж 8 століть сотні статуй. Вони їх повтаряли з малими змінами. І спокійний народ зовсім не позіхав з нудьги. Християнське малярство в часах свого розквіту стільки разів повтаряло тему Вознесення, Розпяття, Зложення до гробу або Воскресення!

У тих часах труд артистів був на половину менший. Вони не мусіли вишукувати завжди нові теми. Нашу епоху палить жажда новостей, завсіди й завсіди чогось нового. Ми перенесли з ділянки промислу та знання доктрину поступу на ниву літератури й мистецтва. Доктрина поступу жадає, щоби кожне покоління вирікалося попереднього покоління, бо ніби в той спосіб досконалиться світ.

Мистецтво й література має тепер виконувати праці Геракля. Домагається від неї всіляких проявів сили. Жадаємо, щоби література підіймалася на крилах лірики на висоту, від якої крутиться голова, щоби лютувала бурею драматичного поплутання, щоби була у своїй творчості якнайсвобідніша, щоби не вязалася правилами або зразками і в кінці — щоби була невичерпано оригінальна. Ми хочемо, щоби мистецтво було для нас обявлен-

ням невідомого, щоби здвигало нас до цього, що неземне і щоби нам дозволило перебувати з абсолютом, щоби було раз приступне та ясне, то знову трудне й незрозуміле, щоби доходило до всіх закутин світу, щоби заволоділо ходом часу, щоби завсіди творило щось нове, щоби щоденно було готове літати як Ікар, щоби було готове на зусилля повне розпуки, майже надлюдське, на зусилля, яке загрожує смертельним упадком.

Футуризм та всякі інші нові божевільні течії, що захопили духа наших часів, це ж такий останній віддих в нашому змаганні на верхи потуги.

* * *

Це остаточне зусилля не вдоволяє нас. В хвилині, коли ми повинні чванитися, що ми досягли могутности Геракля в літературі, мистецтві й саме у тій хвилі наша воля роздвоюється й починаємо жити в муці. Потуга нам не вистарчає. Що більше — вона нам набридла. Бажаємо крім цього ще досконалости.

Хоч так завзято вирікаємося минулого, ніяка епоха краще не знала літератури й мистецтва всіх країв і часів, ніж ми. Давніше кожне покоління розуміло й подивляло в країні краси тільки те, що само вміло створити, крім цього — тільки спадщину по якомусь іншому поколінні й більше нічого. Ми — спроможні зрозуміти й зумієно подивляти всяке мистецтво й кожну літературу, починаючи від старої Японії й кінчаючи новітньою Росією, від грецького клясицизму, аж по містику середніх віків!

Наші часи — це наче великанський музей людського духа. Почуваємося наче громадяни Всесвіту, неначе би сучасно живемо зі всіми епохами й вчимося в цьому музеї вміння розуміти та подивляти невичерпану плодючість людського генія, в його найріжнородніших проявах. Між іншим бачимо там незрівнану досконалість, до якої дійшли декотрі літаратури й мистецтва в деяких епохах. Починаємо любуватися тією досконалістю й хотіли би віднайти її також у новітньому мистецтві.

У цьому — понура трагедія: вона відбувається на дні нашої душі. Домагаємося від нашої епохи, щоби нам дала мистецтво більше ніж могуче. Коли ж його одержимо, тоді починаємо порівнювати до відомих і подиву гідних зразків досконалого мистецтва. З тим моментом могуче мистецтво вже нам не вистарчає. При цьому хочемо, щоби мистецтво було більше ніж досконале.

Одначе з цього зовсім не виходить, щоби нашою ласкою могли тішитися такі артисти, що сьогодні йдуть шляхом досконалости. А такі є, хоч правда — їх небагато. Коли побачити в якомусь сьогоднішньому творі клясичну досконалість, то порівнюємо цей твір зі славними могутніми творами й приходимо до висновку, що він слабий, зимний, що робить враження, немов не має в ньому ніякого руху. Нам мало цього, що твір стоїть на верхах досконалости. Ми хочемо, щоби він стояв крім цього на верхах могутности.

Коли Музи дають нам могутній твір, ми тоді жадаємо досконалости; коли знову обдаровують твором досконалим, домагаємося чогось могутнішого. Ми завсіди й завсіди невдоволені. Взагалі нічого нас не зможе вдоволити. Ввесь час мучить нас „подвійна воля". Вдоволення прийде щойно тоді, коли наш дух буде міг захоплюватись премогутнім твором і рівночасно цілковито досконалим.

Одначе чи годен людський дух сполучити ті дві прикмети: одна з них є завсіди ціною, яку платимо за другу?

* * *

Дивіться добре! Зверніть увагу на примхи й дурійку Муз, колись — бувало — таких погідних, таких опанованих і таких свідомих своєї волі. Ви завсіди побачите на дні помішання потуги з досконалістю. Таке помішання існує у царстві думок, але передусім — у світі роздвоєної волі. І та подвійна воля фальшує всяку міру, що нею колись послугувалися Музи при оцінці заслуг і правдивої краси, а також при відріжнюванні ґенія від партача.

„Той образ, та статуя — це архитвір мистецтва, яке творить на основі таких засад краси, яких ще не встиг пізнати наш ум" — так каже в захопленні футурист на виставці своїх праць. „Та ж це божевілля! Дикун, або дитина стидалися би цього!" — відповідає на те маловірний. Ще ніколи не чули в царині краси й погані стільки суперечних осудів, що так пристрасно себе взаїмно поборюють.

У ніякій епосі стільки не написали, не виспівали, не вирізьбили й не побудували, що в останньому столітті. Те століття можна порівняти до мандрівника, що вийшов на невідому гору в надії, що на верхах побачить чудесну країну. Одначе там опинився перед великанською стрімкою стіною й станув перед питанням: вертати, чи скочити в пропасть? Ми спромоглися на найбільше зусилля, щоби створити нові мистецькі твори; ми вжили в тій цілі всіх благословлених Музами знарядів — пера, долота й кисти. І тут нам іронія долі ставить питання, чи ми взагалі здібні до творення мистецьких творів, що більше — навіть до їх розпізнання.

Як анархія політична, так і анархія естетична каламутить і затроює духа даного покоління. Річ необхідна, щоби кожна ґенерація могла сказати з якимось переконанням: „це гарне, а це погане". Покоління, що завсіди хитається перед творами мистецтва, підданими його оцінці, і що шість місяців міняє свою думку, заперечує те, що недавно висловлювало, а коли листя паде, вихвалює й обожає те, що осуджувало весною, за пару місяців взагалі забуде про те, що осуджувало або подивляло, таке покоління хоре й воно повинно лічити свою недугу.

Недуга тут не в інтелєкті, але у ділянці волі, тієї „подвійної волі", що не хоче погодитися на те, щоби за одні цінності платити відреченням від інших цінностей так, як цього домагається право життя.

Переклав *М. К.*

В. Миронільський.

О. Олесь.

З приводу 30-ліття його літературної творчости.

В 1933 році минає тридцятьліття літературної творчости одного з найбільших наших поетів, високоталановитого лірика, співця національного відродження України й найбільшого виразника настроїв української інтелігенції в передреволюційній добі О. Олеся (Олександра Кандиби).

Від самих майже початків літературної діяльности Олесь був загально признаний одним із клясиків української літератури і безперечно зайняв одно з найпочесніших місць на нашім літературнім „Олімпі". Слава, значіння й впливи Олеся з бігом часу змінялися. В передреволюційній добі він був чи не найбільш улюбленим поетом української, особливо наддніпрянської інтелігенції. Але пройшов час і — хоч слава Олеся не згасла, хоч і досі Олеся загально шанують як одного з найталановитіших поетів України, та в дійсності в пореволюційній добі дещо менше читають твори Олеся, дещо слабше захоплюються його поезіями.

Щоправда, ще недавно — яких 9—10 років тому, підчас вельми урочистого святкування 20-ліття літературної діяльности Олеся в крузі української еміграції в Чехословаччині, де нині перебуває Олесь, і у Львові й навіть у Києві, могло здаватися, що поет все ще стоїть на вершку слави, як і колись, перед революцією. Олеся називали „першорядним ліриком" і „найбільшим" по Шевченкові українським поетом. Але це була властиво данина колишніх адораторів та почитателів Олесевої музи, колишній славі поета. Це був ніби гарний спомин з кращих часів. У дійсності, Олеся вже і в той час читали мало; середний читач пореволюційної доби взагалі не дуже захоплювався поезією, а „еліта" цікавилася вже чим іншим; так само й молоді поети шукали інших доріг ніж ті, якими йшов Олесь. Олеся почали забувати. В 1928 році, з приводу 25-ліття його літературної діяльности не появилася, оскільки знаємо, ні одна стаття, присвячена його творчості (лише у січні 1929 р. відгукнулася на це 25-ліття „Нова Зоря"). Очевидно, в тім „забуванні" Олеся винен передусім загальний занепад цікавости серед нашого середнього громадянства до своєї літератури й особливо до поезії. Тому й три збірки О. Олеся, видані на еміграції в Чехословаччині („На Зелених Горах", „Поезії", кн. V, вид. 2-е і Чужиною") ледви не були спродані гандлярам старого паперу, бо — за браком покупців — не було змоги їх викупити з друкарні; потрібний був спеціяльний апель до українського громадянства по ріжних укр. часописах, аби не допустити до такого національного сорому.

Може в тому заважила дещо й інша причина. Зменшення інтересу до поезії Олеся почалося властиво вже в революційні дні 1917 р., коли поет перестав відчувати так, як відчу-

вала маса української „інтелігенції“ (чи, може б ліпше сказати, української середньої верстви суспільства) і бути виразником її настроїв. Разом з тим у літературній діяльності Олеся зазначилася криза: він почав дещо менше (а потім і значно менше) писати, а головно з-під пера його не виходили твори помітніші, сильні або яскраві, захоплюючі або чаруючі. Слава Олеся почала дещо меркнути. Появилися нові сильні й свіжі поетичні таланти, серед котрих особливо відзначилися Тичина, Рильський, Филипович, Сосюра, Хвильовий та деякі інші поети ріжних напрямків, але всі — безсумнівно обдаровані визначними поетичними здібностями, поети, з яких — коли б не наступив на Вел. Україні все нівелюючий більшовицький терор — могли б вийти першорядні таланти. Та найголовніше, що всі поети підхоплювали глибше й яскнавіше, ніж Олесь, подихи нового життя, нові пореволюційні настрої й переживання. Олесь у порівнанні з ними виходив ніби вже дещо „відсталим“.

Характеристичне, що вже навіть в часі урочистого святкування 20-літнього ювилею поетичної творчости поета на Великій Україні появилися статті, в яких досить сувора критична аналіза поетичної творчости Олеся вказувала, що він, хоч і визначний і талановитий поет, але ніби то поет пережитого, представник давнішої літератури, поет попередньої, передреволюційної доби, якого роля в літературі може вважатися вже скінченою. Особливо інтересною в цьому відношенню була статтяталановитого „неклясичного“ поета П. Филиповича.

Очевидно, що характеристика Олеся перебільшена. Твердити про скінчення ролі Олеся в нашій літературі завчасно. Без сумніву, Олесь не грає нині тієї ролі в літературі, яку грав колись, не викликає того захоплення, що давніше; але з-під пера його нераз виходять всетаки вельми гарні речі, хоч поруч з ними, на жаль, виписує поет і таке, що не може йому принести ані слави, ані чести, як нпр. його віршована „Історія України“ з її дивоглядним анархістичним кінцем. В кожнім разі, з-посеред української еміграції не вийшов ні один поет, якого можна було б не то ставити в один ряд із Олесем, але навіть в якій-небудь мірі порівнювати з ним. Олесь є нині єдиним справді визначним поетом української еміграції. І вже через те його ролю не можна вважати сповненою чи скінченою; а якщо в творчості Олеся нема давнішого вогню, давнішої краси й сили, — в тім винна у великій мірі й вся еміграційна атмосфера. В українській еміграції не видно духа живого. Як слушно підносив колись Дм. Дорошенко, за винятком величних, епохальних праць Вяч. Липинського (до речі, дуже мало читаних і мало знаних) і праць декілька інших одиниць, українська еміграція, не вважаючи на свою велику чисельність і присутність у ній дуже значної частини працівників української культури, не створила нічого великого, пориваючого і будуючого. То ж не диво, що і в єдиного визначного поета цієї еміграції не зявилися особливо гарні й захоплюючі твори. Очевидно, якби

Олесь був генієм, як Шевченко, або — скажемо — як у поляків — Міцкевич — він би сам міг створити такі величні вартості у своїй поезії, які не тільки започаткували б епоху в літературі, а може й викликали б ідеольоґічний перелім серед української еміграції. Але від звичайного таланту, хоч би й дуже великого годі вимагати чогось подібного. Отже не дивуймося, що Олесь не дає нині таких гарних і чаруючих поезій, як давніше, але з увагою спробуймо приглянутися до того, що він уже дав.

В кожнім разі в минулому, як в історії української поезії, так і в розвитку української національно-громадської думки, (головно в передвоєннім десятилітті: 1906—1914 рр.) заслуга Олеся дуже велика. І саме через те важко коротко її схарактеризувати.

Передусім належить зазначити, що Олесь поруч з Лесею Українкою є *найбільшим з націоналістичних ліриків України.* Без сумніву, і своєю літературною освітою, й глибиною поетичного чуття, й многогранністю таланту він не дорівнює Лесі Українці, але за те він ближчий і зрозуміліший для загалу інтеліґенції. Леся Українка це (як ми казали вже на іншому місці) поетка української еліти, поетка вибраної частини нашої інтеліґенції, Олесь виразник настроїв ширших кругів української націоналістичної інтеліґенції, поет національного відродження ширших верств українського народу.

Народився О. Олесь в 1878 р. в північно-західній частині Слобожанщини, виховувався в родині свого діда — арендаря панського маєтку біля м-ка Недригайлова (Лебединського повіту); середню освіту одержав у хліборобській школі в Деркачах, Харківського повіту; високу — в Харківськім Ветеринарнім Інституті. До української національної свідомости дійшов Олесь ще учнем Деркачівської хліборобської школи. Там училися майже виключно діти селянських та напів-інтелігентських, отже не зросійщених або мало зросійщених родин. І через те серед вихованців цієї школи легко ширилася українська національна ідея, й завсіди існував значний гурток національно-свідомої молоді, що рвалася до громадської роботи. Та разом з тим ця молодь охоче й легко переймала також і соціялістичні, особливо так звані „народницькі“ (або соціялістично-революційні) погляди. Перейнявся був ними й Олесь і деякий час працював, хоч правда здається не дуже активно в рядах революційної української партії (РУП), і хоч потім вийшов з неї, на його світогляді виразно відбилися впливи соціялістично-революційної (народницької) ідеольоґії, від яких поет, на жаль, не визволився вповні й дотепер (як видно це зі згадуваного вже злощасного закінчення його віршованої „Історії України“).

В Деркачівській школі розпочав Олесь і перші свої поетичні спроби. Хитаючись, як і більшість його шкільних товаришів між українськими національними змаганнями й симпатіями й соціялістично-революційним рухом у „загально-російськім маштабі“, Олесь перші поезії писав то по великоруськи, то по українськи,

Щойно в 1903. р., під враженням свята Котляревського, з приводу відкриття памятника йому в Полтаві та завдяки знайомості з діячами РУП, Олесь остаточно перенявся українським національним світоглядом, перестав писати вірші по великоруськи й у тому 1903. році надрукував свої перші українські поезії.

По закінченні освіти Олесь працював яко земський статистик і ветеринарний лікар. Спершу перебував на Слобожанщині, потім був у Петербурзі й вкінці осілився в Києві. Останні роки перед війною (1913—1914) належав він до складу редакції „Літер.-Наук. Вістника" й кермував відділом красного письменства в цім журналі.

Олесь виховався під майже виключним впливом російської культури, але через те, що в російській літературі в кінці XIX. й на поч. XX. ст. були досить сильні впливи деяких зах.-европейських літературних течій, зокрема символізму, за посередництвом російської поезії наблизився він почасті до західних тогочасних літературних напрямів.

Олесь розпочав свою літературну працю в тім часі, коли й російське, й наддніпрянсько-українське громадянство знаходилося в стадії найбільшого захоплення так званими „визвольними", „поступовими" та революційними ідеями й змаганнями. Саме в 1903. р. РУП. розпочала активну революційну роботу серед селянства на Слобожанщині й Полтавщині й викликала досить значні селянські заворушення. Перші поезії Олеся яскраво відбивають тогочасні визвольні, національні та революційні настрої української інтелігенції. Часто зразками для Олеся в тій порі були революційні поезії М. Горкого, який знаходився тоді якраз на вершку слави, та великоруські революційні пісні. Тепер деякі з тих громадських поезій Олеся, писаних у дні „революційної весни" — 1903—1906 рр., видаються надто патетичними, з мистецького боку примітивними, а по змісті часом навіть наївними. Але в ті часи вони відповідали настроям і поета, й громадянства.

В січні 1907. року вийшов у світ перший збірник поезій Олеся п. н. „З журбою радість обнялася". В ній були й особисті, й національно-громадські ліричні поезії. В національно-громадській ліриці Олеся в цій книзі переважали бадьорі настрої. Але часом і в цій уже порі в поезіях Олеся на громадські мотиви бреніли ноти сумніву, смутку й журби, зрештою не чужі тоді й ширшому кругові як „національно-свідомої", так і „несвідомої" інтелігенції на Україні. Проте, у всіх поезіях просвічували молодість, свіжість, щире захоплення. Мова поета була легка, ріжнобарвна, справді поетична, не обтяжена складними образами й символами, хоч і не зовсім вільна часом від реторики. В будові віршу Олесь, як впрочім і більшість визначних наддніпрянсько-українських поетів, наслідував ліпші зразки російських поетів, але в протилежність до багатьох своїх попередників, дуже мало позичав з української „народньої" пісні; це останнє можна б поставити й в мінус поетові. Але ж з другого боку, треба

признати, що в порівнанні з більшістю попередніх українських ліриків, вірш Олеся був безперечно дуже гарний.

Книжка „З журбою радість обнялася“ зробила величезне враження серед „національно-свідомих українців“. На жаль, поза їх межі вона попадала рідко, хоча поодинокі вірші, деклямовані перед ширшою (отже й „несвідомою“) публикою на загально приступних концертах, дуже подобалися (особливо вірш „Айстри“). „Національно-свідомі“ готові були рівняти Олеся з Шевченком, та це очевидно була пересада, бо Олесеві не вдалося зворушити й захопити ширших верств інтеліґенції на Україні. Але в крузі національно-свідомої інтеліґенції він здобув відразу великий вплив і став її співцем, виразником її настроїв, переживань, надій, зневіри, радости й журби.

Розквіт поетичної творчости Олеся припадає на 1907—1911 роки. В цім періоді створив він два свої найкращі „драматичні етюди“ — „По дорозі в Казку“ й „Над Дніпром“, ліричну поему „Що-року“ та більшу частину своїх кращих ліричних віршів, перенятих, впрочім, переважно смутком та розчаруванням. Ця доба творчости Олеся характеризується наближенням його до російських поетів-символістів. Особливо кидається у вічі близькість деяких тем і настроїв у його творчості до Вяч. Іванова, Ін. Анненского та ін. Далі, через посередництво російських поетів, наблизився Олесь до прославлених західноевропейських символістів Метерлінка, Малярме і т. д.

Особливо захоплюється Олесь творами Метерлінка й під його впливом пише в 1910—1914 роках цілий ряд драматичних етюдів — „По дорозі в Казку“, далі — „Осінь“, „Танець горбачів“ та інші. Та на жаль Олесь захопився не шедеврами Метерлінкової творчости, такими як „Синій птах“ або „Сестра Беатриса“, але тими творами, які писав Метерлінк, коли ще був на роздоріжжі, нпр. „Сліпці“, в яких бренить сум і розпука, в якім почуття обмежености людини паралїжує все в її вищих змаганнях.

Рівночасно з тим Олесь звернувся ніби то й до старого романтизму, пишучи такі суто-романтичні етюди, як „Траґедія серця“ й „Над Дніпром“.

Але і в цій добі Олесь не став ані справжнім романтиком, ані символістом. Цим може й треба пояснити, що рішучий прихильник в письменстві й ворог всякого „модернізму“, символізму і т. п. течій Сергій Єфремов завжди якнайприхильніше оцінював поезії Олеся, не вважаючи на їх романтичні та символічні елементи. Справді „романтизм“ Олеся поверховний, більш аксесуарний, ніж сутній. В поезіях Олеся є елементи романтизму (й символізму), але нема — коли можна б так висловитися — „душі романтизму“.

Основа романтизму полягає в змаганні вийти за межі звичайного, земного, проникнути в таємне, освітлити або принаймні доторкнутися вічного, нетлінного, „потойбічного“, — змагання до надземного ідеалу. Цих змагань ми не бачимо в творах

Олеся. Навіть у тих драматичних етюдах, де Олесь ставить „основні проблєми“ людського існування, де він хоче розвязати загадку вічної трагедії людини в її безуспішній погоні за ідеалом, він не виходить поза межі земних проблєм, не піднімається над шукання ідеалу тут на землі чи, інакше сказати, над змагання до створення земного раю. Трагедію людини й людства Олесь бачить виключно в площині земного, емпіричного існування, в неможливості створити „земний рай“.

Особливо характеристичний з цього погляду один з найкращих творів Олеся „По дорозі в Казку“ з ніби то суто-романтичним змістом. Герой і юрба; герой веде юрбу до Казки, до щастя, до вічного раю; юрба в захопленні іде за ним; але приходить час і серед неї зявляються сумніви, потім зневіра, а вкінці люта зненависть до провідника, який веде її до щастя. Його побивають, юрба вертає назад, а покинений всіма герой вмирає. Перед смертю бачить крилатого мешканця „Казки“, до якої було вже дуже близько і він довів юрбу майже до її самих брам — але його зусилля були даремні...

Сюжет цей ніби вповні романтичний. Але, приглянувшися ближче цьому етюдові Олеся, побачимо, що й тут він не відривається від землі. Його „Казка“ це не Дантів і навіть не Метерлінків „рай“, це радше було б щось в роді „Утопії“ Т. Моруса або Маркса, Енґельса чи може Чернишевського, це край, де не було б політичного, національного й соціяльного гніту, де панували б свобода, рівність, добробут, але — не чути у мріях поета туги за вічним, неземним. Тому саме й наслідував Олесь з творів Метерлінка не ті, в яких геніяльний, хоча часами й єретичний бельгійський драматург намагався розвязати основні проблєми життя, але менші його твори, писані переважно в початках Метерлінкової творчости; впрочім і з цих останніх Олесь не переносив до своїх етюдів нічого метафізично-містичного; замість Метерлінкового розпучливого представлення обмежености людського розуму й вічної, органічної „сліпоти“ людини, — в Олесевих етюдах виступає найчастіше просто зневіра в можливості досягнення щастя на землі, в можливості земного раю. „Містичне“ в Олеся хіба представлення безнадійности у формі переслідування людини й людства якоюсь вічною недолею („злим роком“ „злою судьбою“). Але й тут нам вбачається радше формальний символ, ніж справді щось містичне.

Новіші критики говорять звичайно про спрощення, примітивізацію Метерлінкової символіки в творах Олеся. Це почасті вірно, почасті — ні. Бо в нього властиво лише зовнішня подібність до Метерлінка, зовнішнє наслідування. Тому ми радше сказали б, що Олесь не так спрощує, як „реалізує“ („емпіризує“) Метерлінківські ідеї, символи, настрої. Через те твори нашого поета не мають фільософічної глибини, але набирають більшої виразности, сили, безпосередности й стають зрозумілими для середнього інтелігента.

Олесь не є поетом-фільософом, ще менше поетом-містиком. Він просто поет, і при тім поет переважно **реалістичного** напрямку й більш-менш **позитивістичного** світогляду. В тім сила, але рівночасно й слабість творів Олеся. Завдяки більшій реалістичності його твори лекше здобули славу й захоплення серед сучасників; але задля браку глибших ідей у тих творах, вони не стали чимсь особливо визначним, не зацікавили ані чужинців, ані своїх — відчужених від національного ґрунту „малоросів".

В кожнім разі, в свій час, поезії Олеся другої доби його творчости, в яких він почасті розвінчував свої давніші мрії та виявляв безнадійність шукань ідеалу й щастя, — припали до серця великій більшості читачів, побідно, як перед тим його перші дві збірки поезій. Їх настрій відповідав переважаючому тогочасному настроєві наддніпрянської інтелігенції.

В останніх роках перед війною, немов передчуваючи близькі останні часи, Олесь піддається ще більшій журбі й безнадії. Його драматичні етюди написані в 1912—1914 роках, жахливо — песимістичні. Нераз і в ліриці звучать аж надто сумні ноти. І хоч поет нераз потішає себе, що

> пройдуть тисячі, мільони років, —
> і загремлять уста пророків,
> і здійсняться шаленців сни
> про свято вічної весни.

Та це радше вислів сумної безнадії й мелянхолії, ніж справжня віра в недосяжну „вічну весну", що ніби то має прийти — „по мілiонах літ"!

Незвичайно характеристичним для тогочасного розчарування, песемізму та крайнього ідейного бездоріжжя інтелігенції (чи радше його відчуття) є отсей, що до форми й експресії не поганий вірш Олеся, уміщений в березневій книжці соціялдемократичного „Дзвону" за 1913-ий рік, присвяченій К. Марксові (за вірш цей та ще за дві статті згадана книжка „Дзвону" була сконфіскована!):

> Не нам, не нам осміяним сміятись
> не нам скаліченим іти,
> німим піснями заливатись,
> сліпим відшукувать світи.
> Не нам ловить в небеснім морі
> зорі
> Не нам, —
> орлам!
>
> А ми давно свої згубили крила,
> та й чи були вони у нас?!
> Нудьга нам байку утворила,
> непевні фарби кинув час
> і ми повірили правдиво
> в диво...
> Мана
> одна!
>
> Родились ми холодними мерцями
> і уявили з себе щось,
> і нам з порожніми серцями
> комусь кричатись довелось:
> Вперед! Вперед! Самоофіра!
> Віра
> в мету
> святу!
>
> Кричали ми на площі і в пустелі,
> жили віки в короткий час,
> і чули нас, здається, скелі,
> але ніхто не слухав нас,
> бо не носили прапори шовкові
> крові.
> А кров —
> любов!

А де нема любови і страждання,
там не живе, не бється і життя!..
І доведеться нам під людське глузування
спинить свій галас без пуття.
А замість нас великий встане раб в кайданах,
в ранах.
Огнем,
мечем!

Здається, що нелегко яскравіше передати безвартність, а в значній мірі й ідейну пустопорожність передвоєнної ліберально-демократичної інтелігенції, що сама майже свідомо готувала собі загибіль, шлях до більшовизму.

Але цей бунтарсько- більшовицький вірш стоїть майже одиноко в пізнішій передреволюційній ліриці Олеся. Соціялістичні та революційні ідеї, хоч і відзиваються від часу до часу в його творчості, але вже досить слабо. До старих соціялістичних мрій він уже не може вернути, а іншого — надійнішого й кращого — шляху не відважується розшукати. І зі смутком промовляє, що

люд блукає по пустині,
і Бог далеко від землі.

З початком революції Олесь на хвилю оживлюється. Захоплений „волею", червоними прапорами („червоні прапори, куди не кинеш оком, цвітуть на вулицях, як макові квітки"...), прославляє, й похід робітників, і пробудження України, й марсельєзу, й українське військо... Але ці „славословія" революції виходили в Олеся здебільшого дуже невдалі. Не могли вони рівнятися з давнішими його, молодими піснями відродження. Може найліпше ще з них вийшла отся поезійка: „Українське військо, мов з могили, встало, загреміло в бубни, в сурмоньки заграло" і т. д.; хоч і цей вірш не є чимсь особливим, але все ж в нім віє щире почуття й захоплення,

Впрочім, весняні, революційні настрої були в Олеся недовгі. В революційнім дусі він написав у 1917 році лише кілька поезій. Властиво, вже й навіть при самім початку революції, при перших вістках про революцію, поет — і сам того здається, як слід, не помічаючи, висловлює страшний присуд собі, як представникові безсилої, нездібної до активної, будівничої роботи, ліберально-демократичної інтелігенції, та й всій цій інтелігенції:

Співають, сміються, а я не сміюсь
а я ще примар і страховищ боюсь...
Мій мозок і тіло ще душать кайдани
. . . .
Я наче невольник, що нагло вночі,
прокинувсь і чує десь близько... мечі....

А далі, ще серед загальних радощів і торжества, серед загального захоплення революцією, поет немов би прочув віщим серцем близьку трагедію й кинув один за другим кілька правдиво-поетичних віршів, в яких відбилися гіркий сумнів, розчару-

вання, відчай: „Лебідь“, „Після довгих літ мовчання“ і мабуть найсильніший з них: отсей, звернений до революції:

Вона прийшла, як мрія довгождання,
І вийшли всі назустріч їй, —
і всі кричали їй: „Осанна!
благословенний ранок твій!“

І враз усмішкою гіркою
її всміхаються уста...
І враз показує рукою
нам на Голгофту, на хреста!

І характеристична річ — ці поезії, поезії сумніву й зневіри вийшли в Олеся без порівнання кращі, ніж революційні пісні. Взагалі, в пізнішій його творчості лірика журби, смутку, розчарування значно виходить кращою, щирішою та більш зворушливою, більше промовляє до серця, ніж ті з його пізніших поезій, у яких переважають радість, надія, оптимізм, веселість тощо.

Революція 1917 року й пізніші національно-державницькі змагання України відбилися у творчості Олеся розмірно мало і слабо. Тим самим виявилося, що Олесь в далеко більшій мірі субєктивний лірик, ніж „громадський поет“, за якого його колись уважали. Майже одиноко стоїть серед його поезій вірш „Дрогобич наш упав підтятий“..., перенятий національно-громадським гнівом, але... і цей вірш не має тої сили, яку, здається, хотів вкласти в нього поет, і не робить могутнього враження. Частіше, як відгук на національні невдачі, зустрічаємо в Олеся лише безсилі зойки й плач (як зрештою і в цілого майже нашого „національно-свідомого“, ліберально-демократичного загалу; за винятком розмірно невеликої горстки героїв, що — ледви вбрані й ледви узброєні — йшли на нерівні бої з переважаючим червоним ворогом).

Що дня із прірв повзуть нові гадюки,
що дня сичать, віщують щось...
Кричу, зову, ламаю руки,
в очах з пітьмою все злилось
Вернувся б я, пішов би я на стражу,
та віри й крихти не знайду...

Або знову:

Тіло, тіло з нами,
а душі нема...
І що дня шукаєм
ми її дарма...

„Біль, тупий, глибокий біль“... „Болить душа“... „Хтось тихо-тихо плаче і стогне на труні“... „Прибили всю мою істоту“... „усмішку свою я загубив у своїм краю і можу тільки плакати“... „Біля мене труни і без трун тіла“... Це переважаючі настрої у віршах Олеся, писаних в ті дні, коли в боях рішалася доля України. Щоправда є дві-три поезії з тих часів у Олеся й з іншим настроєм, нпр. „Ми підемо широкими шляхами“, та тільки в них більше реторики, ніж справжньої поетичности.

Ми не хочемо цим сказати, що Олесь в пореволюційній добі втратив поетичний талант. Ні, досить перечитати хоч би такий його вірш, як нпр. „Весна, Шенбрунн і липові алеї“.. (якого не повстидався б і першорядний европейський лірик) або, „В вигнанні дні течуть як сльози“, — і ми переконаємося, що і в пореволюційній добі Олесь лишився визначним і вельми талановитим поетом. І серед найновіших поезій Олеся („Поезії“, кн. X, вид. „Неділею“ 1931 і „Поезії“, кн. XI: Кому повім печаль мою, вид. „Черв. Кал.“ 1931 сконфісковане) знайдеться чимало дійсно дуже гарних. Тільки нема на жаль в усій еміґрантській творчості, як і взагалі в усій еміґранській літературі чого-небудь більшого, ніж просто гарна поезія, чого-небудь величного, могутнього, зворушуючого до глибини душі, захоплюючого всі думки й чуття. Найбільший поет української еміґрації не перевищує її, а радше є її типовим представником у своїй поезії.

В кожнім разі, в новітній українській поезії не знайшовся поет, який би перевищив Олеся. Можливо, що якби обставини літературної діяльности на Вел. Україні зложилися інакше з вельми талановитих молодих поетів і розвинувся б один або кілька талантів, більших від Олеся; але большевицький терор одних змусив до майже повної мовчанки, а інших (нпр. Сосюру, Хвильового, Тичину) зовсім покалічив. І нині Олесь лишається в нашій літературі не тільки найбільшим поетом української еміґрації, але й найбільшим сучасним українським ліриком взагалі.

Др. Василь Кучабський.

Вага і завдання Західно-української Держави серед сил Східної Европи на переломі 1918-1919 р.

3. Взаїмовідношення між Зах. Україною і Наддніпрянщиною.

(Продовження; гл. чч. 2, 3, 5, 7-8, 11 і 22 1932).

Згадано вже було вище, що страх української демократії перед російською контрреволюцією і перед зрусифікуванням Гетьманщини, — страх, який зневолював оту демократію до „принципіяльної опозиції“ проти Гетьманщини, був доказом її власної безнадійної кволости. Адже коли якийсь політичний табор передбачує якісь небезпеки для своєї державної й національної справи з боку якогось йому ворожого табору, і коли він є внутрішно на те здатний, щоб йому свою справу відборонити, то — очевидно — небезпека не лиш не може бути для нього мотивом, щоби він відступив на бік в „принципіяльній опозиції“, але й якраз навпаки мусить бути стимулом, щоби він, повен боєвого завзяття, помірявся на рівних умовах бо-

ротьби з отим своїм противником і так у вільнім суперництві рішив про те, хто кого візьме, — в даному випадку підчас Гетьманщини: чи Українство Гетьманської держави буде в вислідах цього змагання зрусифіковане, чи якраз навпаки російщину постигне врешті решт зукраїнщення. „Принципіяльна опозиція", яка не вимагає ніякої напруги і н би то „зберігає сили на пізніше" — не знать, на коли „пізніше", — це осьтак скрізь і завше знак того, що програна „принципіяльно опонуючого" табору задля його фактичного безсилля є на випадок вільного суперництва й вільного міряння сил з противником, проти якого „принципіяльно опонують", з гори певна й невідхильна, так що отому таборові дійсно не остає нічого, як тільки рятувати свою позірну репутацію, не стаючи до отвертого змагу.

Так сталося з українською демократією підчас Гетьмащини, і якраз її „принципіяльна опозиція" каже дуже сумніватися, чи правильним є погляд, наче б то Гетьманщина напевно була б устоялася й збудувала Українську Державу, коли б ота демократія допомогла була їй у тому.

Думка Гетьманщини про „притягнення демократії" рахувалася з двома обставинами: по перше з безсумнівними впливами української демократично-революційної інтелігенції на творення загальних настроїв серед народніх низів, при чому ходило Гетьманщині про те, щоб ота інтелігенція допомагала до викликування настроїв, прихильних до Гетьманського Уряду, і по друге ота думка Гетьманщини рахувалася з тим, щоби з рядів прихиленої до Гетьманщини інтелігенції вийшли кадри нової бюрократії Української Держави, які в якійсь мірі замістили б у державному апараті Гетьманщини стару, російську бюрократію. В своїх обрахунках — особливо ж щодо „притягання інтелігенції до державного будівництва", себто до бюрократичної діяльности, — круги близькі до Гетьманського Уряду значно перецінювали дійсну політичну спроможність отієї української демократії.

На ділі вся її позірна „сила" полягала в тому, що ота демократія мала визначні здібності розбурхувати народні низи соціяльно і національно-революційними гаслами. Але одна річ — це вміння вічами й писаннями, промовами й запальними гаслами викликати й пустити в рух людську лявіну, зложену з сотень тисячів голов і перти без глуздів кудись, не знать, куди наосліп вперед,— а цілком інша річ оформити оту лявіну в здисципліновану й якимсь суверенним політичним розумом доцільно керовану політичну силу. Можна комусь мати велитенські „успіхи" на зібраннях і конгресах, які потрясають цілим великим краєм з десятками міліонів населення, і можна рівночасно бути на ділі нездарою й мірнотою, нездібним як слід упорядкувати внутрішно хоч би лиш якусь одну сільську громаду, не кажучи вже про повіт, провінцію, а то й саму державу. Можна досконало опанувати діялектично навіть найбільше ском-

пліковані соціяльно-політичні теореми і можна одночасно не мати ні влучного ока, щоби визнаватися в дійсності й живих потребах людности, ні звичайного здорового розуму, щоби вміти тим потребам зарадити. Можна стояти „на чолі“ „національно-культурного, політичного і соціяльного відродження мас“ і можна рівночасно не грішити ні високою освіченістю, ні вродженою інтелігентністю і не тямити в ніякому ділі на ніякій ділянці нічого. І власне отакі й були „здібності“ української інтелігенції, чи радше півінтелігенщини: це були здібності табору демократично-революційних „масових“ агітаторів, але не табору демократичних державних мужів.

Вже хоч би лише з чисельного боку українська інтелігеція на Наддніпрянщині уявляла з себе таку тоненьку, рідко розкидану верству, що ця верства просто непомітно губилася серед чужонаціонального мійського населення України, не виявляючи в своїй же власній національній державі майже ніякого сліду на зверхному характері міст і на їхньому культурному й громадському життю, про яке майже неподільно рішала — російщина. Ще гірше було щодо духової взагалі, а фахової зокрема якости отієї інтелігенції. Рівень „національно-свідомого“ Українства був у загальному у всякому відношенню такий низький, примітивний, глухо-провінціональний, що з загальним рівнем російщини рівнятися не міг. Гетьманщина ж потребувала б сотень, а то й тисячів першорядних національно-українських інтелігентних сил, щоби взагалі могло наступити якесь помітне зукраїнщення її державного апарату. Ходить тут не лиш про „фахівців“. В обставинах засновування нової держави потрібні не так „специялісти“, які крім своєї вузької „фахової“ ділянки нічого не бачуть, як радше люди широкого кругозору й самостійного, суверенного способу думання. Але ні людей великого формату, ні навіть „фахівців“ серед тієї інтелігенції не було, і скільки серед новочасних великих державних народів буває сотень таких понадпересічних, до державного будівництва здатних діячів, стільки було серед отієї інтелігенції заледви одиниць, в найліпшому разі десяток людей отакого вищого типу. На цілому ряді ділянок новочасної державної організації не було з-поміж „національно-свідомого Українства буквально ніодної одиниці, яка б до начального проводу на даній ділянці взагалі годилася б. Підчас того, як новочасні державні народи такої численности, що український, кожної хвилини можуть вибирати поміж кількома рівно високо кваліфікованими комплєтними ґарнітурами урядів, — з-поміж „свідомого“ Українства лише з трудом — і з прогріхами проти якости — могло б удатися складання заледви що якогось одного більш-менше тямущого уряду. Тямущих інтелєктуальних і практично здатних національно-українських сил, відповідаючих тим вимогам, які до своїх урядовців повинна б ставити новочасна, і в добавок така велика як українська, держава, не старчило підчас Гетьманщими для обсади хоч би лиш одного державно-адміні-

стративного апарату від земель-провінцій вниз аж по повіти, не ґоворючи вже про всі інші ділянки новочасної державної орґанізації. Відсіль вийшло, що навіть посеред „національно-українського“ періоду Гетьманщини наступив різкий поділ серед бюрократичного апарату на „установи в українських“ і „установи в російських руках“, — при чому в „українські руки“ попадали з правила найбільш підрядні установи, а сливе всі життєво важні для держави установи оставали в „російських руках“ не так ізза якоїсь особлившої протиукраїнської підступности Уряду, як радше просто автоматично задля того, що Українство по своїй якості не було в силі замінити там російське бюрократичне „фахівництво“.

Розуміється, раз уже щаслива, чи нещасна історична доля зневолювала Українство, щоб воно, на ділі не маючи достаточних державно-творчих сил, все ж таки цієї нагоди заснування своєї держави не пропустило, то й низість загального українського рівня не оправдувала того, щоби знехтувати вимогами політичної теорії „принципіяльною опозицією“ й не стати на ґрунті даному Гетьманщиною, до вільного суперництва з російськими державними потугами. Але ця вимога політичної теорії сама по собі ще не означала того, що з російсько-українського змагання внутрі Гетьманщини остаточним переможцем вийшло б Українство. Спроба зміряння сил мусіла бути на всякий випадок сповнена — навіть при незначних виглядах на перемогу, — але в історичному розгляді цих подій слід собі ясно здавати справу з того, що ці вигляди були в Гетьманщині для Українства дійсно мінімальні. Українська перемога мала лиш одну передпосилку: існування таких значних асиміляційних потуг внутрі Українства, що своїм повільним мирним діланням оті українські потуги зломили б „єдіно-неделімський“ дух на Україні і зневолили б зрусифіковані вищі верстви й централістично-російську бюрократію Гетьманщини признати, що відбудова дореволюційної Росії є в виду українських *суверенно-творчих* духових і політичних потуг утопією і що в виду цієї *вищости* українського життя над „єдіно-неделімською“ „фаховою“ рутиною й мертвеччиною, російським і зрусифікованим елементам Наддніпрянщини не остає нічого іншого, як тільки стати на становищу української державної суверенности і після такого *політичного* зукраїнщення в решті решт — у другому, чи третьому поколінню — українщитися теж і з *національно-культурного* боку, Тимчасом — як представлено вище — таких суверенно-асиміляційних потуг, вирослих на ґрунті якоїсь духової вищости над російщиною, в Українства з 1918-ого року не було. Через те крайно сумнівним видається, чи — навіть, коли б українська демократія станула була по боці Гетьманщини, — якась реальна українська суверенна держава в постаті Гетьман-

щини дійсно повстала б і тривко встоялася б, хіба що німецька окупація протягнулася б у безконечність і так просто сам **час**, а не живі сили України, надали б Гетьманщині деяку тривкість інертної привички. Одначе повставши лиш під вагою часу і під охороною зовнішних потуг, **така** Гетьманщина була б лиш мертвим механізмом, позбавленим пульсу справжнього, живого, палкого державного **духа**, і цей позбутий **живих** державних традицій механізм напевно не був би в силі встоятися, коли б пізніше нагрянули на нього часи якихось великих катаклізмів: зовнішних воєн або внутрішних заворушень. Зрештою евентуальність якоїсь десяти чи двадцятилітньої німецької окупації взагалі в ніякому разі не існувала. Кінець світової війни мусів так чи сяк стати кінцем цієї окупації, отже і Гетьманщина, й Українство мали перед собою лиш дуже обмежений час. Впродовж одного-двох літ вони мусіли творчим чином показати, до чого годяться, і так своєю здатністю або нездатністю рішити в одному-двох літах про свою добру або лиху долю на десятиліття, а то й — може — й століття на будуче.

Не можна сказати, щоб отой дійсний стан серед української демократії не рішав про обрахунки Гетьманщини. На ділі притягнення української інтелігенції в ряди Гетьманської **бюрократії** займало в цих обрахунках лиш **другорядне** місце. В першому ряді під „притягненням демократії" Гетьманщина розуміла щось іншого, а саме: щоб ота демократія занехала проти-Гетьманську агітацію серед народніх низів і замість того викликувала там популярні симпатії для Гетьманщини. Безперечно, коли б взагалі можливо було викликати серед простолюддя таку популярність для Гетьманщини, яку в деяких ментах мала там у 1917-ому році „Центральна Рада", і коли б рівночасно з отаким „освідомленням" повстала громадська зорганізовнність народньої стихії, прихильна для Гетьманщини, то шанси „єдіно-неделімських" тенденцій на Україні значно занепали б і в цей спосіб вага отакої прихильної для Гетьманщини і зорганізованої **елементарної народньої сили** була б дуже значним чинником на користь політичного, а згодом і національно-культурного зукраїнщення російських кругів Наддніпрянщини. Але Гетьманщина, яка могла була б стати в народніх низах популярною лиш від ділання „національно-державницьких", „самостійницьких" кличів, взагалі прийшла **на рік за пізно**. Ще перед роком, у першому півріччю революції з 1917-ого року, українська народня стихія була і то навіть дуже доступна до приняття української **державної** ідеї на підставах соціяльної контрреволюційности, настільки елементарний націоналізм, спрямований **на зовні**, проти Московщини, перевищав ще в неї потугу елементарної соціяльної революційности, спрямованої на **внутрішно-українську** міжусобицю між „непосідаючими" і „посідаючими" верствами. Але впродовж діяльности „Центральної Ради" вже вспіло наступити крайно несприятливе для популяризації Гетьмансько-української контрреволюційної державности

звязання „державницьких“ гасел із **соціяльно-революційними**. Крім цього впродовж того ж року перед 29. квітня 1918 Україна вже перебула чисту інфляцію найріжноманітнішої „масової“ агітації, так що **всі** ідеї й гасла потратили принаду, а населення — загубивши здібність спонтанного одушевлення політичними, державними ідеями — внутрішно здезорганізувалося й перемінилося у глухо ферментуючий сліпими соціяльними відрухами хаос. Так отже прихилення народніх симпатій до Гетьманщини стало вже самим ходом революційних подій на Україні дуже значно утруднене.

Безперечно, коли б на користь Гетьманщини під „масовими“ національно-державницькими гаслами прихилена до Гетьманщини українська демократія, була вжила стільки енергії, скільки передтим була вжила для популяризації „Центральної Ради“ під соціяльно-революційними гаслами, то Гетьманщина все ж таки напевно значно спопуляризувалася б і все ж отримала б якийсь грунт народньої стихії, якого вона ніколи під собою не мала, а який перед тим був у деяких моментах значною — хоч і ефемерною, скоропроминаючою — силою „Центральної Ради“. Але ж це було на практиці нездійсниме. Нездійсниме не лише ізза незмінних радикалістичних переконань української демократії, яка воліла стати в „принципіяльну опозицію“ до Гетьманщини, ніж ширити якінебудь симпатії для неї. Куди гірше було те, що в виду сумної дійсности Гетьманщини на провінції, поза Києвом, дійсно годі було викликувати серед народніх низів якінебудь симпатії для Гетьманщини, навіть коли б українська демократія хотіла це робити. Річ тут не в самій по собі правній і соціяльно-економічній реставрації, яку довершила Гетьманщина. Хоч ця політика розчарувала надії народніх низів, які так дуже вибуяли були від обіцянок про „землю без викупу“ впродовж революційного року перед 29. квітнем 1918, — то при розважнішім діланню державних властей і великоземлевласництва без сумніву можна було б внести в оті розчаровані народні низи значне заспокоєння. Але ж тут річ у **системі знущань, беззаконня й отаманського своєвілля**, якою відреставрована, наскрізь російська, провінціональна державно-адміністративна бюрократія Гетьманщини і здебільша зрусифіковане, „єдинонєдєлімське“ великоземлевласництво „усмиряли“ по всім усюдам край незгірше, як пізніше Денікінщина, і потім, після „усмирення“, „панували“ серед загальної коррупції на кошт і населення, і держави. Дошкульна й продажна місцева „влада“, проти якої у „внутрішно упорядкованій“ Гетьманській державі не було відклику нікуди, **бо Гетьманський Уряд на ділі був за слабий, щоб опановувати свою власну бюрократію й зневолювати її до законности, обовязковости й справедливости**, — це був осьтак найважчий внутрішний ворог і справжній руїнник Гетьманщини, подібно зрештою як теж і російських контрреволюційних підприємств **Денікіна**, чи **Колчака**. Супроти цього сумного насліддя Російської Ім-

перії, яким була скоррумпована бюрократія і бюрократично-поліційна „державна“ практика, розуміється, не могло бути ніякої мови про те, щоб хоч якась частина народньої стихії стала за Гетьманщиною й дала їй ту елєментарну, фізичну потугу, якої їй бракувало, і на це не могла нічого порадити ніяка агітація на користь Гетьманщини.

Популяризація Гетьманщини стояла осьтак у прямій залежності від того, чи настало б уздоровлення загальних відносин серед бюрократичного апарату Гетьманської держави, а це в свою чергу було немислиме без влиття цілком нового елєменту людей в одну бюрократію, зокрема ж без її з у к р а ї н щ е н н я, без її оновлення таким людським елєментом, для якого добро й терпіння народніх низів було б близькою й рідною справою. І тут замикається зачарований, безвихідний круг Гетьманщини: без зукраїнщення державної машинерії Гетьманщина не могла мати за собою народу, народньої стихії, — а це зукраїнщення було навіть при найліпшій волі Гетьманщини неможливе, бо демократичному і контрреволюційному Українству просто не вистарчало на це відповідно кваліфікованого, здатного загалу людей...

(Продовження буде).

X.

Здалека і зблизька.

(Критичні завваги і рефлєксії).

Зміст; „Прийдіте поклон мся“ рев. академиків. — Недуга Европи. — Оборонці демократизму. — Нова зараза: „масовізм“. — Про пошану великих людей серед українців. — Поменшителі велитнів.

Пятнадцяті роковини більшовицької революції! Ювилей **Г. П. У.** Великі свята! „Всеукр. Академія Наук“ в Києві відбуває „ювилейну сесію“... У президії засіли поруч інших: Шліхтер, Скрипник, Затонський і польський комуніст Домбаль... Шліхтер, Скрипник, Затонський — чекісти... Чекісти у президії „ювилейної сесії“! Свобода науки! Гей, гей, Боже милий, що то европейська преса була би виписувала, як би так колись царський уряд був поназначував членами рос. Академії Наук начальників і членів „Охрани“! А тут нічого. Наче так повинно бути...

Навіть привіти посилають: „Відтяті непереможними перешкодами від участи в засіданнях сесії шлемо сердечне привітання та побажання найкращих успіхів. Акад. Студинський, Колесса, Возняк“ [1]). Не забув „привітати“ сесію і В. Щурат...

„Шлемо сердечне привітання“.. Так! В С. С. С. Р. є серце! В Г. П.. У. є серце! І зворушлива ж воно картина: Сталін, Менжинський, Шліхтер, Скрипник, Затонський. У всіх на очах — „буржуазійні“ сльози. Це вони телєграму від „рев. акад.“ зі Львова читають і всіх їх до серця пригортають... Ха, ха, ха!

---

[1]) „Діло“, ч. 288/32.

„Шлемо... побажання найкращих успіхів"... у „боротьбі за соціялізм", у „впертій праці над переборенням контрреволюційної спадщини „Спілки Визволення України"...

„Боротьба за соціялізм". — Колєктивізація українського селянства. Нищення жовто-блакитної інтелігенції. „Убой" духовенства та викорінення релігії. Перемінення громадянства України в один великанський автомат, в огидливу потвору з тисяччю ніг і рук, з одним слухняним маркcо-лєнінським мозгом, в „колєктивну людину".

„Переборення контрреволюційної спадщини „Спілки Визволення України" — Грушевського заслати до Петербурга. Єфремова кинути в тюрму. А найкраще — на Соловки, на Соловки, на Соловки! А ще краще — у штаб Духоніна", у підвал Г. П. У. до дня Остаточного Суду! І за що? За український сепаратизм!!! Галицькі „академики" "сердечно бажають найкращих успіхів"...

„Прийде час, коли люди не в силі будуть зрозуміти облудної, малодушної психольогії нинішної Европи у відношенні до совітів". Так писав в 1922 р. один публіцист: „Прийде час"... Покищо ще не прийшов. Доказом цього галицькі „академики"...

„Облудна, малодушна психольогія нинішної Европи"... Не треба кращої характеристики! Европа хора. 16 травня 1932 р. відбувся у Фльоренції зїзд: Congresso Di Alta Cultura" Дмитро Мережковський — славний письменник і мислитель. Тяжкі його слова:

„Коли ж приходить в хоробі момент критичний? У хвилині, коли рішається доля хорого, чи буде жити, чи ні. Здається, що той момент прийшов і для Европи. Мабуть не було для неї тяжчої кризи від часів варварських наїздів. Може бути, що нинішна криза ще грізніша: бо перша інвазія була тільки зовнішня, а тут небезпека, що друга буде рівночасно зовнішня, й внутрішня".

„Коли у когось нема внутрішних крил, крила зовнішні — це тільки кайдани. Те саме можна сказати і про цілу ервопейську культуру: вона суто зовнішня. Европейська культура тіло без душі, це труп.

„*Від світової революції ділить нас тільки Христос* (слова Сталіна з одної її розмови з чужинцями!) Що воно таки дійсно так, про те в Росії знають всі, кому про те треба знати. *Тут, в Европі, майже ніхто цього не знав.* О, коли би знали про те, Европа була би вже мабуть врятована[1]).

О, коли би акад. Студинські, Колесси, Возняки та інші знали про те, мабуть не робили би зі себе посміховища, мабуть шанували би бодай свій... сивий волос!

Самі кризи: криза духа, криза політична, криза господарська. Криза політична: занепад демократії і парляментаризму. Хвиля, повінь диктатур. Явних і маскованих. Чути голоси: Демократія — це кінь, що зїздився! І в такий час грізний для демократії — явився її оборонець: один економічний діяч[2]) виступив „на прю роковую".. за демократію. Виїхав на сторінки „Діла" сам один одинокий. Це дуже гарно. Це так якби середнєвічний,

---

[1]) „Przegląd Współczesny", Краків, кн. VIII. з 1932.
[2]) „Діло", ч. 3. 1933.

блукаючий лицар виступив в обороні „дами свого серця“.. Ось його „визов боєвий“: Радимо глибше вдуматися в справжню суть демократизму, єдиної ідеї, яку ми повинні боронити й у себе реалізувати“ О! Він так розуміє „справжню суть ідеї демократизму“! Слухайте! Що кілька слів: „міщанські й селянські маси“, „культурна зрілість мас“, „спирати свої сили лиш на масах“, „послуги масами“... Маси, маси! (Треба вимовляти довго а таємничо, з переляком!). Що таке маси?! У оборонців масовізму нема одиниць, нема спільнот, опертих на звязках крови, праці та осілости нема організацій, тільки маси! Якась зараза. Вона загальна.

Горе тому, хто маси прогнівить. Політичні провідники нічого не зроблять по своїй совісті й розумові. Вони мусять мати авторизацію мас. Маси мусять зняти з них відповідальність. Ось що пише лідер найбільшої української демократичної партії (есерівської) проф. Грушевський: „Йти з народом це не значить ним командувати й водити його точно по своїм плянам і диспозиціям... Ті, що йтимуть з народом, тільки до певної міри могтимуть ним кермувати. а часто він вестиме їх, а не вони його й заводитиме не туди навіть, куди вони хотіли б [1])!! А на одному засіданні сказав представник однієї партії: „Наша партія, іноді проти розуму й волі — мусить іти за масами“. Все ж таки в дійсності демократичні провідники стараються вмовити свою думку масам, так щоби маси приняли її за свою. А тоді треба політичну думку звульгаризувати й оглупити. Треба її зробити такою, щоби її міг „зрозуміти“ кожний найтемніший і найгупіший. Звідси занепад політичної думки, а не ріст. Звідси розквіт фразеольогії й демагогії. Маси — це наче малі діти. Їм вічно треба чогось нового, блискучого, чогось, що бавить, зворушує лякає. Тимчасом політика вимагає думання, холодного думання, постійности, витревалости, панування над інстинктами. Тому політика, що спирається на масах — найгірша політика. Маси — це пісок, вода, що хвилює від вітру, лід, що не стопиться доти, доки тримає мороз якоїсь „орієнтації“, чи „настрою“, чи врешті... страху. Політики, що будують на масах“ — на піску, воді й леді, — найгірші політики! Але й самі „маси“ не бажають собі таких провідників, які б питали поради у них. Звісна геніяльно схоплена істина в приповідці: „Поддєливаня под мужицький розговор для мужика неінтересно“ Інтелігентам, що на зїзді в Станиславові в марті 1919 р. питали у селян поради щодо політичної орієнтації, сказав один селянин: „А на що ж ми вас по школах учили, на що ми за вашу науку свою останню корову продавали? На віщо ви нам всі здалися, коли ви в трудну годину до нас по розум приходите?...[2]) Слова прості, але скільки в них правди, а рівночасно розпуки й обурення на своїх демократичних провідників! А ось беремо до рук книжку Софії Коссак Щуцької: „Pożoga wspomnienia z Wołynia 1917—1919. Kraków 1927. Читаємо там про двох старшин в російській

---

[1]) „Борітеся — поборете“, ч. 1. стр. 17.

[2]) В. Липинський, Листи до братів хліборобів, стр. 71.

армії. Один може надто строгий для салдатів, але справді провідник, що у них ради, не питав, хіба нагаєм навчав. Другий добряга, ласкавий до салдатів, ставав з ними на пораду. Прийшла революція й свобода. Думаєте, що салдатська рада котрого вибрала своїм старшиною? Очевидно того, котрий їх про раду не питав, котрий був справжнім провідником! Запізно хочете пане боронити демоктратії! Тільки шкода Вашої піки! Але жест гарний: рятуйте погибаючого!

Але цього всього мало. Ви знаєте, що є люди, які жадають, щоби Ясновельможний Пан Іван Мазепа, гетьман Війська Запорізького „розумів маси", „прислухувався до голосу мас"? Це так писав мин. року пок. „Час" (дай йому Боже вічний спокій від вірителів!).

Але дивіться: „Вогні" [1]). Читаю і просто жах: „22 літа гетьманування Мазепи, підготовки до зриву, розбились об політичну незрілість українських мас". Знову — „маси" І в Мазепи і в його провідній верстві все було в порядку. Тільки: незрілість мас". Гов! Ставайте! І похід історії, що виїхав з Батурину — спинився. Ціле щастя, що я лисий. А то — біль безмежний: треба би собі все волосся видерти з розпуки! Молодь визнає волюнтаризм, хотіння, славить „Генія чину"... і раптом звідкись фаталізм. „Незрілість мас"! І захоче чогось все, що є кращого і вищого в українстві, але буде „незрілість мас" і даремний труд?! Так?! І коли „маси дозріють„ Може розписати конкурс на відповідь? Шкода! Низи в кожному народі всюди й завсіди „незрілі". Тому то вони і „маси" — камінь, глина, що хочете, але не готові твори. *Від майстрів-провідників залежить, що з них буде!* Провідники, еліта — це „каменярі". „Маси" — це скала, яку вони лупають. О, Франко, це розумів, хоч соціялізмом впився.

Так! Ми заражені культом „масовізму", тягою розплистися в морі „мас", затратити своє „я". І та „воля к безлічності (множестві)" не дає нам якслід зрозуміти постатей минулого. Чого то тільки не писали з приводу „Григора Орлика" Нікому тільки якось не прийшло на думку завважити, що в українському національному пантеоні державницька реакція росте і перемагає. „Григор Орлик" означає її скріплення. Гетьманич Григор Орлик — кавалєр шведського меча і французького хреста св. Люї. Григор Орлик — генерал-поручник Людовика XV. Григор Орлик помер над Райном в 1759 р. Григора Орлика покрили прапором з бурбонськими білими лілеями й хоронили під старий французький жалібний марш Люллі...

Яка прегарна картина: син українського гетьмана під прапором з білими бурбонськими лілеями! Але про те — ніхто не писав. Писали про те, що п. Борщак написав, чого не написав, що напише. Це видавалося важнішим... Але інакше не могло бути: ми заражені „масовізмом". Він у нас в третій стадії, в найвищій стадії — він хронічний. А Орлик ішов за голосом серця,

---

[1]) „Вогні" ч. 5. 1933 р.

сумління й розуму. Орлик не йшов за „масами“... „Маси“ пішли у кріпкі обійми Петрового самодержавія. Орлик не герой „мас“. „Герої“ „мас“ — це татарські люди, мамаї, дейнеки і т. п... Вони ще чимало місця займають в українському національному Пантеоні. Яка жахлива мішанина: св. Володимир, Ярослав Мудрий, король Данило і ... татарські люди. Сагайдачні, Хмельницькі, Дорошенки, Мазепи, Полуботки і... всякі Мамаї, Кармелюки і т. п. Творці держав — і анархісти. Державні мужі — і горлорізи. Це так як у більшості української інтелігенції: Як ідеал — Українська Самостійна Держава; як практика будня — поклони перед несамостійними масами! Хмельницьких, Кричевських, Орликів не можна погодити з Мамаями й татарськими людьми! Або — або! Середини нема.

Ми не розуміємо людей типу Орлика. Патосом книги про Орлика ніхто не захоплювався. Чому воно так? Хочете відповіди? Прошу: —

„Ми, люди XX. століття, сліпо віримо у творчу всемогучість парляментарних промов; з покорою клонимо голови перед потугою друкарського чорнила й денникарського пера; на життя і розвиток громадянства глядимо крізь призму літературних настроїв, або будуємо майбутнє народу наприклад на збільшенні продукції набілу“ [1]).

Так писав 20 літ тому Вячеслав Липинський.

Заражені „масовізмом“ не розуміємо постатей минулого. Так н. пр. 20-ліття появи „Z Dziejów Ukrainy“ В. Липинського проходить без відгуку. 20-ліття визволення української історіографії зі затухлого льоху руїнництва проходить без відгуку!!! Не шануємо тих, що вернули нам ясний образ минулого, що вернули національну честь нашим предкам! Так, не шануємо! Зараз дам докази! Іду так собі Львовом 12. січня ц. р. Львів сумує: багато жалібних оповісток. Вмер проф. Освальд Бальцер. Великий учений. Читаю клепсидри. І о диво: клепсидра від „Наук. Тов. ім. Шевченка“. Покійний — дійсний член „Наук. Т-ва“! Що тут дивного? Бачите, воно дивне! Бо коли в 1931 р. помер Вячеслав Липинський, то від „Наук. Тов. ім. Шевченка“ не було ані клепсидр, ані не виставили на будинку Т-ва жалібного прапору. А В. Липинський — дійсний член „Наук. Т-ва ім. Шевченка“... Пізніше якось раз „Діло“ написало про цю „аномалію нашого життя“. Але „Наук. Тов.“ — це зіґнорувало [2]). Прийшли перші роковини смерти В. Липинського. Знову нічого. Зате найновіший CLI том „Записок Іст. Секції“ приніс некрольоги В. Липинського і Ст. Томашівського так написані, щоби показати як то В. Липинський, шляхтич і консерватист з крови і костей „вчився“ державницького й консервативного способу думання (risum teneatis, amici“) від Степана Томашівського, що в молодості був лібералом — атеїстом і соціялістом і таким лишився десь поза 40 р. життя. В. Липинського називається тут „найвизначнішим побіч (sic!!!) С. Томашівського представником

[1]) „Z Dziejów Ukrainy“ стор. 147.
[2]) Тоді головою „Н. Т. Ш.“ був ще К. Студинський.

консервативно-державницького напряму в українській історіографії". Чужі краще знають В. Липинського ніж свої. Не вірите? Подивіться до журн. „Droga", ч. 6 з 1932 р. Там на стор. 572 прочитаєте в статті: „Franciszek Lansdorft: — Zagadnienie prawicy w Polsce — таке: „Wacław Lipiński, wyborny znawca V. Pareto i najtęższy chyba myśliciel wschodnio-europejskiego reakcjonizmu w XX. wieku". Ex!

Так то в нас шанується великих людей! Зате в пошані — маси!!! Патріотизм — це палення тимяну й підлизування до мас! Так його в нас розуміють...

Хроніка.

Памяті великого вченого

(З приводу смерти проф. О. Бальцера — † 11.I. 1933).

11. ц. м. відійшов від світу визначний львівський учений Освальд Бальцер, найбільший (— кажемо це без вагання —) сучасний словянський історик права й політичного устрою й один з найбільших істориків права взагалі. Зі смертю Покійного словянська історично-правнича й взагалі історична наука поносить дуже тяжку й болючу втрату, тим більшу, що Покійний — не вважаючи на свій поважний вік — до останніх днів продовжував свою енерґійну наукову діяльність; а його останні наукові праці по давньому відзначалися просто молодечою свіжістю, подиву гідною ерудицією, найсоліднішим джерельним уґрунтуванням та блискучою синтезою. Досить згадати напр. його невелику (27. стор.), але незвичайно цінну розвідку „Uwagi o kształtach państw pierwotnej Słowiańszczyzny zachodniej", вміщену в I. томі недавно виданої „Пропамятної Книги в честь проф. В. Абрагама". Незвичайно яскраво написана, розвідка ця отвирає перед нами шляхи державного будівництва й розвитку не тільки західних, але й всіх взагалі словянських народів у найдавнішій добі. В яскравім освітленні встають перед нами первісні словянські державки й держави, найдавніші політичні зміни в них, революції ітд. При тім, як найвиразніше, виступає вельми інтересна риса: позитивна й будівнича роля князівської влади — й згубність республіканських переворотів. Ще важніший та інтересніший висновок цієї праці це ствердження стародавности державного ладу у словян. На інших теж вельми цікавих висновках не зупиняємося. Зазначимо тільки, що не лиш історик, але й всякий, хто інтересується давнішою минувшиною Словянщини, прочитає цю розвідку з великою приємністю й навіть справжнім захопленням. Читаючи її, просто тяжко уявити собі, що її писала людина у вельми поважному віці, прибита недугами, яка ледви дочувала, якій тяжко було рухатися... Та, не вважаючи на всі недуги, світлий геніяльний ум Покійного не покинув його до останніх днів.

Характеристичною рисою його творчости, до речі дуже необхідною для історика, була велика ріжносторонність. Історик, а особливо історик політичного устрою й права не може бути вузьким фахівцем своєї галузи науки. Він мусить бути до певної міри енциклопедистом. Цій вимозі вповні відповідав Покійний. У своїх безчисленних творах[1]) торкався він, особливо в молодечих роках, найріжніших галузей науки й культури. Не обмежуючись наукою, пробував своїх сил навіть і в краснім письменстві, в поезії. Взагалі ж був людиною незвичайно обширного виднокругу й найширших заінтересовань. Твори Покійного дуже багаті своїм змістом. Крім основних проблєм, які становлять головну тему даної праці, Покійний дуже часто розвязував принагідно багато побічних питань. Під оглядом методольоґічним, його праці можуть служити взірцем: таке гармонійне в них сполучення ерудиції з самостійною творчістю, солідного джерельного обґрунтування з яскравим та вельми цікавим викладом, дбайливої аналізи зі сміливим летом творчої синтетичної ідеї.

Для нас О. Бальцер не був чужим. Уродженець Галицької Землі, професор Львівського Університету, в котрім його учениками були часто й наші історики, голова „Товариства Наукового у Львові", в якім співпрацювали й співпрацюють і наші вчені й яке видало (за редакцією Покійного) чимало цінних праць, важних для нашої історії, Пок йний, крім того, у своїх працях багато зупинявся на ріжних питаннях історії старої Руси й т. зв. вел. кн. Литовського й чимало прислужився для висвітлення нашої середновічної історії. Оціняючи ці його заслуги, Наукове Товариство ім. Шевченка, вибрало його в 1926 р. своїм дійсним членом. Та передусім не чужий нам він тому, що — не вважаючи на своє німецьке походження — був типовим *словянським*, і то якраз *загальнословянським* ученим. Цей загальнословянський характер наукової праці Покійного відбивався і в його студіях над історією первісного словянського права й держ. устрою (Покійний був взагалі, враз з бл. п. проф. К. Кадлецом, найбільшим дослідником порівнюючої історії словян. права) і в його дослідах над політ. устроєм та правом ріжних словян. країв — Польщі, вел. кн-ва Литовського (тобто по суті Литовсько-Українсько-Білоруської Держави), Чехії, півн.-зах. Словянщини ітд. В усіх тих студіях освітлював він ріжні інституції й форми держ. устрою й права ріжних словян. народів з глибоким відчуттям і зрозумінням, недоступними для вченого — чужинця. І саме тому ціла Словянщина має право вважати Покійного своїм загально-словянським ученим. Своє словянство заманіфестував він і безпосередно у своїм славнім у свій час виступі (1897) проти претенсійного „листа" славнозвісного німецького історика Момзена про вищість германців над словянами[2]).

---

[1]) Спис його творів, виданих до 1925 р., займає 37 великих сторінок: див. Прапамятну Книгу, видану в його честь у 1925 р., т. І., стор. XV—LI.

[2]) До речі, буде зазначити, що Покійний був обраний членом майже всіх словянських Академій Наук: краківської, петербурзької, празької, бео-

Першою клясичною працею Покійного була „Genealogia Piastów“ (1895), в яку вложив він незвичайно багато труду й яка зробилася однією з головних підставових праць, необхідних для студій над історією середновічної Польщі й дуже важною допомогою для дослідів над історією сусідних з Польщею країв, особливо для історії старої Руси (з огляду на численні родинні звязки Пястів з Рюриковичами). Далі: „Corpus iuris polonici“ (Краків, 1906), „Historya porównawcza praw słowiańskich“, кілька праць з історії середновічного вірменського судівництва в Галичині, „Maiestas Carolina i inne źródła prawa czeskiego z w. XIV a statuty Kazimierza W.“, „Królewstwo Polskie 1295—1370“ (3 томи понад 1300 стор.), „Z zagadnień ustrojowych Polski“, „Narzaz“ та низка інших, що становлять дуже поважний вклад в іст.-правничу й взагалі історичну науку. Для нас особливо інтересні, між іншими важними для укр. історії, працями Покійного, ще отсі дві його речі: „Nowsze poglądy na istotę prawno-państwowego stosunku Polski i Litwy w Jagiellońskim średniowieczu“ і „Istota prawna zależności książąt litewsko-ruskich w okresie 1386—1393/1401“. Згадані праці враз із розвідкою „Uwagi o kształtach państw pierwotnej Słowiańszczyzny“ становлять властиво початки широко закроєних студій, які не довелося Покійному закінчити. Невблагана смерть вирвала його серед пильної наукової роботи, й тому особливий жаль і смуток огортають на згадку про смерть Покійного. Та найтяжче відчувають цю втрату ті, кому доводилося ближче пізнати Покійного. Зокрема тяжкий сум огортає мене при згадці про нього, з котрим довелося мені ближче стрінутися у Львові й котрий обдарував мене несподіваною увагою й прихильністю до моєї скромної діяльности на науковім полі. Від дня смерти Покійного пройшло два тижні, але й нині ще тяжко мені спокійно писати про нього, й тому годі мені сьогодні дати систематичний некрольог з докладним оглядом наукової його діяльности. Тому хай хоч ці короткі стрічки будуть виразом моєї глибокої пошани й вдячности Покійному.

В. Заїкин.

Остання книжка Бельока. Відомий англійський католицький письменник Ілярій Бельок (Hilaire Belloc), найближчий друг Честертона видав недавно в Льондині свою найновішу книжку. Є це дуже добрий життєпис Наполеона, написаний повістевою технікою. По багатьох попередниках (напр. німецький письменник Еміль Людвіг) автор спромігся на зовсім новий незалежний підхід до постаті великого вояовника й цісаря. Бельок доказує на основі матеріялів між іншим поворот французького героя під кінець життя до католицизму. Стиль легкий і блискучий. Згадана книжка є вартісною новиною католицької літератури.

Біа.

градської, загребської й Наук. Т-ва ім. Шевченка та багатьох ін. словянських наукових інституцій і товариств, що було, так би сказати, зовнішним виявом признання Покійного за загальнословянського вченого.

„Рідна Мова“. Оголошення по часописах довший час заповідали появу журналу присвяченого питанням нашої мови. Потребу такого журналу відчував здавна як широкий загал так і круги працівників пера (письменники, журналісти), тому з радістю привітали всі його зоповідь. Перше число (8⁰, 16 сторінок) саме вийшло з друкарні. Видає та редагує Іван Огієнко б. професор варшавського університету, відомий автор „Українського стилістичного словника“, студій про св. Кирила й Методія, про укр. літературну мову XVI ст. тощо. На жаль перше число не виправдало „надій“. Має воно непослідовний правопис, багато дивовижних форм („теї“ замість „тої“, „тієї“ чи „цієї“), москалізмів („непремінно“) польонізмів („поводження“ замість „успіх“), не додержує правил милозвучности. Цікава річ, що Огієнко називає в свому словнику оце „поводження“ польонізмом і сам його тепер уживає. Одначе сподіваємося, що друге число буде значно краще. Наш загал повинен усе ж таки поперти це корисне й потрібне видавництво.

„Карби“, Бувші учні відомого маляра О. Новаківського згуртувалися в мистецьку ґрупу „Руб“ і почали видавати неперіодичний збірник. Редагують Б. І. Антонич, В. Гаврилюк і С. Луцик. Перша книжка має 32 сторінки великого формату (4⁰) на чудовому папері, сорок (40) ілюстрацій, а між ними пять великих на цілу сторінку. Поки дамо основнішу рецензію, подаємо зміст: Б. І. Антонич: „Національне мистецтво (спроба ідеалістичної системи мистецтва)“, В. Гаврилюк: „Олександер Новаківський“, В Ласовський: „Завваги про сучасне мистецтво“, А. Малюца: „Самостійність національного мистецтва“, Б. І. Антонич: „Проти поменшування мистця (Книжка про Новаківського)“, Г. К. Ціммерман: „Стиль і якість“ (переклад з нім.), Рене Туссен: „Барвисті симфонії“ (пер. з франц.), багатий відділ рецензій, статті про „Руб“ французькою й німецькою мовою. Книжка приносить відбитки картин також малярів: В. Гаврилюк, В. Ласовський, С. Луцик, А. Малюца, М. Морачевська, М. Мороз, І. Нижник, О. Новаківський, Ольга Плешкан, Стефа Рудакевич, Г. Смольський і Р. Чорній. Мистецька обгортка. Ціна 3. зл. Друге число „Карбів“ вийде весною як альманах у десятиліття „школи“ Новаківського й принесе твори всіх її учнів, навіть і тих, що не ввійшли до „Руба“.

Стаття про сучасну українську поезію. У варшавському тижневику „Wiadomości Literackie“ появилася велика стаття молодого поета-емігранта Евгена Маланюка п. з. „Poezja ukraińska ostatniej doby“. Частина присвячена радянській поезії написане дуже добре. Зате промовчує автор зовсім сучасну галицьку лірику, немов би її цілком не було.

Нові журнали й часописи. З кінцем минулого або з початком цього року появилися два літературно-наукові журнали та кілька часописів. Кооператива „Вогні“ видали два числа (за

листопад і грудень 1932) журналу „Дажбог“, (по 20 ст. 8⁰), що мабуть хоче обєднати молодих працівників пера, хоч стрічаємо там і знані вже імена як Евгена Маланюка й А. Курдидика. Журнал симпатичний, але в двох перших числах ще не скристалізував виразно своєї ідеольогічної лінії. Дуже можливо, що його видавання започатковано з наміром заняти місце по „Літературно-Наук. Вістнику“, що перестав виходити в липні м. р. Одначе під кінець грудня м. р. появився „Вістник“, (80 стр. 8⁰), що являється під оглядом ідеольогічним і редакційним (редагує Д. Донцов) продовженням „Літ. Н. Вістника“, але видає його Пані О. Бачинська, а не Укр. Видавнича Спілка. Остання заповіла в „Ділі“, що по стягненню довгів продовжуватиме видавання Л. Н. В. Про місячник „Рідну Мову“, пишемо вище окремо. — З приємністю слід принотувати двотижневик „Львівські Парохіяльні Вісти“, редаговані нашим співпрацівником Впрепод. О. Крилошанином Ю. Дзеровичем за апробатою Високопреосвященого Ексцеленції Митрополита. Метою журналу є поширити релігійність серед широких кругів. З першого числа видно, що журнал вповні відповість свойому завданні. Крім статтей, що справді скріплюють нашого релігійного духа стрічаємо там цілий ряд цікавих вісток для кожного християнина, а зокрема українського громадянина.

Дуже корисним являється двотижневик „Фаховий Вістник“, орган філії українських ремісників, промисловців і торгівців „Зоря“ в Станиславові, який виходить вже четвертий місяць, а який ми ще досі не відмітили. Фахові часописи як і організації для нас є конечні, якщо хочемо скріпити нашу дотепер слабу, а так важну продукуючу суспільну верству. Останнє число того журналу (ч. 7. з 31. XII. 1932) присвячене ціле в річницю смерти відомому великому українському громадянинові Станиславівщини бл. п. Д-рові Володимирові Яновичеві, який був основником около 50-тьох українських товариств й організацій в Станиславові й багато з них вивінував своїм коштом та для деяких купив за власні гроші реальности. — Видавець Іван Тиктор започаткував політичний часопис „Наш Прапор“ з напрямом подібним до „Нового Часу“. Новий цей часопис має стати мабуть органом нової української політичної партії; конечність створення такої виразно там підчеркнена. „Н. П.“ нагадує нам дещо „Новий Час“ з того часу, коли він ще появлявся два рази на тиждень. Той сам видавець пустив у світ гумористичний „Комар“, що буде напевно конкуренцією для одинокого до тепер в тій ділянці „Зиза“. — З лівої преси радянофільським являється тижневик „Українська Думка“, цілком подібна до радянофільського „Нового Слова“, більшовицькою є „Праця“, а соціялістичним двотижневик „Плуг“, видаваний в Коломиї. В листопаді м. р. появився теж лютеранський „Стяг“, в Станиславові, щоб ширити роздор між гр.-кат. вірними.